

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 8 Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. Šerbo Rastoder, p. 111-135, March 2016

DOI Number: 10.9737/hist.2016118186

19. Yüzyıl Nogay Muhacirlerine Ait Nüfus Defterleri Nineteenth Century Population Books of Nogai Emigrants

Yrd. Doç. Dr. Derya Derin PAŞAOĞLU
Karadeniz Teknik Üniversitesi - Trabzon

Öz : Bu makale Şeyh Şamil'in 1859'da Ruslara teslim olmasıyla başlayan 1859-62 yılları arasındaki Nogay göçünü inceleyerek, bu göç akımıyla Osmanlı topraklarına ulaşan göçmenlere yönelik Osmanlı yaklaşımını belirlemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki dokuz adet muassal ve iki adet de icmal nitelikte defterin incelenmesiyle hazırlanan çalışma Osmanlı Devleti'nin gelen muhacirleri bir an evvel iskân edip, üretici konuma getirmek ve kendilerine yetebilirlikleri sağlamak için yoğun çaba gösterdiğini tespit etmektedir. Bu amaçla Osmanlı Devleti nüfus tespiti yaparak, yığılma ve karışıklıkları engellemiş ve muhacirlere yevmiye vererek kayıt altına almaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nogay, İskân, Muhacir, Tatar, Kırım, Nüfus

Abstract: This article examines the Nogai migration to the Ottoman Empire between 1859 and 1862 after the surrender of Dagistani resistance leader Imam Shamil to Russia in 1859 and evaluates the Ottoman policy toward the migrants. Relying on nine detailed and two abridged record books in the Ottoman archives, the study presents that the Ottoman Empire aimed to settle the migrants as quickly as possible so that they could be self-sufficient. For that purpose, the Ottoman government recorded the migrants, prevented them from overcrowding in one place and causing chaos, and distributed daily allowances.

Keywords: Noghai, Settlement, Emigrant, Tatar, Crimean, Population, Ottoman Empire

Osmanlı Devleti'nin 15. ve 16. Yüzyılda fethedilen yerlerin şenlendirilmesi amacıyla uygulamış olduğu iskân politikası 18. Yüzyılın başından itibaren tersine dönmüş ve kaybedilen toprakların ahalisinin geri dönmesi şeklinde, sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım'ın bağımsızlığını kazanması Karadeniz'in kuzeyindeki uluslar için bir dönüm noktası olmuştur. Rusya'nın bölgede uyguladığı politikalar sonucu ve Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı ve kaybettiği savaşlarla doğru orantılı olarak Kırım Savaşı'na kadar muhtelif dönemlerde ve muhtelif büyüklüklerde göç dalgaları yaşanmıştır. Ancak göç edenlerin sayısı Kırım Savaşı'nın ardından Şeyh Şamil'in de Ruslara teslim olmasıyla birlikte yüz binlerle ifade edilen büyüklüğe ulaşmıştır. Osmanlı topraklarına göç eden muhacirlerden Nogayların en kalabalık göçü bu dalgada gerçekleşmiştir.¹ Kuban ve Azak boylarındaki Nogaylar Osmanlı topraklarına göçmek üzere Kırım'a ulaşmışlar ve Kırım halkını da etkilemişlerdir. 1859 yılı sonundan 1862'ye kadar yüz binlerce Kırım Tatarı, Nogay, Çerkes, Dağıstan halkı Osmanlı Devleti'nin himayesine sığınmıştır.

Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'nın ardından hazırlıksız yakalandığı muhacir meselesinde hızla kurumsallaşmaya gitmiş Muhacir Komisyonu kurup, muhacir meselesini tek elden

¹ Derya Derin Paşaoğlu, *Nogaylar, Nogay Göçleri ve Nogayların Türkiye'de İskânları*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Dr. Tezi, Ankara 2009, s.380.

JHS

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

yönetmek istemiştir.² Bir yandan muhacirlerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken öte yandan da yığılmanın önlenmesi için gerekli tedbirleri alarak muhacirlerinin bir an evvel iskânlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Muhacirlere yapılan yardımlar; Karadeniz'in kuzeyinden alınmaları için vapur temini, ticaret vapurlarına navlun ödenmesi, kara yoluyla taşımalarda araba temini veya araba ücretlerinin ödenmesinden başlayarak, yevmiye verilmesi, arazi tahsisi, ev inşası, ziraat malzemeleri ve her türlü diğer insani yardımları kapsar niteliktedir.

Nogay Muhacir Nüfus Defterleri

Nogaylar hakkında genel değerlendirmeler yapabildiğimiz, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen ve tarafımızdan kitap olarak yayınlanmak üzere hazırlanmış olan toplam 11 adet defter bulunmaktadır.³ Nogay muhacirlerine ait nüfus kayıtlarını içeren söz konusu defterlerin 9'u mufassal ve 2'si icmal niteliktedir.

Mufassal nitelikteki defterlerden 4 tanesi MAD fon kodlu olup, Maliyeden Müdevver Defterlerdir. Bu fon kodu muhtelif maliye kalemlerine ait defterleri içerir.⁴ İncelediğimiz defterler Nogay muhacirlerine verilen yevmiyelere ait kayıtlardır.

Mufassal nitelikli defterlerin 2 tanesi A.DVN. fon kodlu defterler olup Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemî belgeleridir. Osmanlı Devleti'nde toplantıların yapıldığı Divân-ı Hümayûn fiilen ortadan kalktıktan sonra artık bu tabir tamamen sembol olarak, Bâb-ı Âlî'de bir kalemî ifade eder olmuştur. Tanzimat öncesinde ayrı ayrı kalemler durumunda bulunan Beylikçi, Tahvil ve Rüüs kalemlerine ait olan evrak, Bâb-ı Âlî'de tek kalem altında toplanmıştır.

Birer tane de İrade-i Dâhiliye, Dâhiliye Muhacir Defteri ve Nüfus Defteri bulunmaktadır.

İcmal nitelikteki defterler Y.PRK.KOM. fon kodlu olup, Yıldız Perâkende Evrakı Komisyonlar Maruzâtı'dır. Perakende evrak bölümü, Sultan II. Abdülhamid'in saltanat yıllarına ait (1876-1909), *maruzat* adıyla saraya sunulan yazılar ile Mâbeyn-i Hümayûn'da günlük muamelât neticesinde biriken evrakı içerir. Komisyonlar Maruzâtı (Y.PRK.KOM) katalogunda, muhacir komisyonlarının da bulunduğu çok sayıda komisyonun sarayla yapılan yazışmaları vardır.⁵ Bu defterlerde kayıtlı olan muhacirler Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi ile kaybettiği topraklardan gelen muhacirlerdir.

Defterlerin Hazırlanma Sebepleri ve Nitelikleri

Osmanlı Devleti'nin muhacirler için izlendiği iskân politikasının esası muhacirlerin kendilerine yetebilir hale gelmelerinin sağlanmasıdır. Osmanlı Devleti bu politikanın gereği muhacirlerin öncelikle İstanbul'a alınmalarını burada kayıtlarının yapıp, iskân yerlerinin belirlenmesinin ardından gönderilmelerini planlamıştır. Bu sırada muhacirlerin iskânına ve ziraatına yetecek büyüklükte boş arazisi olan yerler tespit edilecektir.⁶ Yığılmaların ve muhacirlerin mağdur olmalarının önlenmesi için iskân edildikleri yerler ve nüfus bilgilerinin tek elde toplanması zaruret olmuştur.

² Abdullah Saydam, "Kırım Ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)", *Osmanlı*, cilt:4, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.677; Ahmet Cevat Eren, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Deri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*, İstanbul 1966, s.39; BOA.A.MKT.NZD.300-79; A.MKT.NZD.300-88. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri, dipnotta fon kodlarıyla verilmiş olup, açılımları kaynakçada belirtilmiştir.

³ Arşivde yeni katalogların açılmasıyla defterlerin sayılarının artacağı muhakkaktır.

⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Yayın Nu: 108, İstanbul 2010, s.266.

⁵ *Arşivi Rehberi*, s.342,357.

⁶ A.MKT.UM.399-6;İ.DH.438-28917;İ.DH.448-29616;İ.DH.28847.

JHS
112

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

Ancak kısa sürede binlerce muhacir İstanbul başta olmak üzere Sinop, Samsun, Trabzon gibi sahil şehirlerine yığılmıştır. Muhacirler Karadeniz'in kuzeyinde aylarca kendilerini alacak bir gemi veya navlunların ödenmesini bekleyip, oldukça sağlıksız ve tehlikeli gemi yolculuklarının ardından Osmanlı topraklarına ulaşabilmişlerdir. Açlık ve salgın hastalıkların artması, kış bastırıldığı için barınma ve ısınma ihtiyaçlarının karşılanamaması muhacirlerin mağduriyetini artması gerekçesiyle, sahil şehirlerine gelebilenlerin İstanbul'a alınmaları uygulamasından vazgeçilmiştir. Daimi iskân yerlerinin bir an evvel belirlenip yola çıkarılmaları salık verilmiştir.⁷ Hatta kış bastırıp yollar kapanırsa dahi gidilebilen yere kadar gidilmesi ve muhacirlerin o bölgenin yerel yöneticilerince misafir edilmesi istenmiştir.⁸ Böylece sahildeki yığılmalar azaltılacak ve muhacirler Anadolu halkına emanet edilerek yevmiyelerin verilemediği durumda muhacirlerin mağduriyeti giderilecektir. Muhacirlerin kayıtlarının tutulması görevi ise iskân edildikleri yerlerin yöneticilerine havale edilmiştir.

Kayıtların tutulmasını önemli kılan diğer bir husus, muhacirlerin birbirlerini bulabilmeleridir. Muhacirler Karadeniz'in kuzeyinde aylarca beklemişler, hatta Rus görevlilerin pasaport ücreti adı altında talep ettikleri rüşvetleri karşılayamayanlar rehin kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlar, gemi kazaları yaşamışlar, aileler ve akrabalar parçalanarak Osmanlı topraklarına ulaşabilmişlerdir. Arşiv belgelerinde, akrabalarını, kölelerini arayanların arzuhallerine rastlanmaktadır.⁹ Hatta geldikleri coğrafyadan kalma davaların çözümlerinde farklı eyalet ve sancaklara iskân edilmelerine rağmen davalıların yerleriyle ilgili detaylı bilgiler verilmesi¹⁰ devletin bu kayıtları tutmasındaki gerekliliği ortaya koyar niteliktedir. Nitekim muhacirlerin defterlere kayıt edilmiş yöntemleri bu ihtiyaca yönelik veriler içermektedir.

İncelediğimiz muhacir kayıtlarını içeren defterler hazırlanmış şekline göre tafsilatlı ve toplu olmak üzere iki ayrı niteliktedir. Tafsilatlı olarak hazırlanan defterlerin tamamında haneler kabileler halinde kaydedilmişlerdir. Kabile isimlerinin yanında başlarında bulunan reisleri veya hocaları var ise onların ismi ile *Peştav Kabilesi*, *Abdulgaffar Efendi Takımı*,¹¹ gibi takımlara ayrılarak kaydedilmişlerdir. Kabile isminin yanı sıra geldikleri coğrafya veya geliş yollarına dair (*Ünyeli Mustafa Kaptan sefinesiyle Samsun'a gelen...* gibi) bilgilerin bulunduğu başlıkların altında hane hane yazılmıştır. Haneler; hane reisleri nezdinde kayıt altına alınmıştır. Defterlerin bazılarında reislerinin sadece ismi değil saç, sakalı, rengi ve boyu verilerek resmedilmiştir. Hanelere sıra numarası verilmiş ve bu numaranın altında hane reisinin ismi yanına akrabalık ilişkileri sırasıyla zevcesi, oğulları, kızları, kardeşleri, onların eşleri ve çocukları ve son olarak gulam ve cariyeleri ve onların eş ve çocukları şeklinde yazılmıştır. Aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere yekûnda büyük ve küçük ayrılarak hane toplamları verilmiştir; Osmanlı Devleti kayıt yaparken, 15 yaşından yukarı olanları büyük, aşağı olanları küçük kabul etmiştir.

Hane _____ 1

Orta boylu kara sakallı Hacı İsmail Efendi bin Hacı Muhammed Gazi	Zevcesi Zilkade sinn 25	Mahdumu Musa sinn 6	Diğeri Yusuf sinn 6	Kerimesi Aişe sinn 9	Gulamı Tağbozan sinn 26	Diğer gulamı Kul Muhammed sinn 19
--	-------------------------------	---------------------------	---------------------------	----------------------------	-------------------------------	---

⁷ A.MKT.UM.294-22.

⁸ A.MKT.UM.400-37.

⁹ A.MKT.UM.463-67;A.MKT.UM.497-31.

¹⁰ A.MKT.DV.152-77;A.MKT.MHM:189-100;A.MKT.UM.451-9;A.MKT.UM.423-31.

¹¹ A.MKT.NZD.327-18.

19. Yüzyıl Nogay Muhacirlerine Ait Nüfus Defterleri

sinn 42						
	Kerimesi Fatıma sinn 3	Diğer gulamı Ali sinn 3	Cariyesi Nâkûn sinn 35	Diğer gulamı Ömer sinn 36	Mahdumu Ays bin İsmail Efendi sinn 1	Tevellid-i Tağbozan Mahdumu Hacı Geldi sinn 00
Yekün Neferat 6 kebir <u>7 sagir</u> 13						

Osmanlı Devleti'nin nüfus defterlerini hazırlamadaki bir diğer amacı ihtiyaç sahibi muhacirlere yardım etmektir. Yapılan yardımlardan en önemlisi ve önemi oranında eksikliğinde ve suiistimalinde de en çok sorunun yaşandığı yardım, yevmiyelerdir. İncelenen defterlerden MAD fon kodlu *Maliyeden Müdevver Defterler* yine tafsilatlı hazırlanmıştır. Ancak hane reisleri sadece baba isimleri ve yaşlarıyla verilmiştir. Fiziksel özelliklerinin resmedildiği bilgiler yer almaz. Hane mensuplarının hemen altında haneye verilen yevmiyeye ait bilgiler kaydedilmiştir. Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere 1 kişiye günlük 2 guruş olmak üzere 3 kişiye günlük 6 guruştan 20 günlük 120 guruş yevmiye verilmiştir.

Sabanca bin Halil Sinn 60	Zevcesi Fanî Sinn 66	Oğlu Canbay Sinn 18
Yekün 3		
<u>Yevmiye</u> 60 <u>60</u> 120	<u>Yevm</u> 10 <u>10</u> 20	29 Temmuz 76-7 Ağustos beher yevm Bazar 8 Ağustos 76-17 Mah-ı mezbur beher yevm Çarşamba

Muhacir iskân politikasına göre verilen yevmiyelerin kime ne kadar ve ne süreyle verileceğine dair bilgiler taşra teşkilatındaki yöneticilerin merkezle olan yazışmalarına yansımıştır. Muhacirlere Osmanlı topraklarına girdikleri günden itibaren iskân edilinceye kadar yevmiye verilecek¹² iskân edilenlerin yevmiyeleri kesilecektir.¹³ Belgelerin bir kısmında¹⁴ *iskân edilinceye kadar on beş yaşından yukarı olanlara yevmî 2 guruş, aşağı olanlara yevmî 1 guruş nan-ı aziz verilmesi*, bir kısmında ise; *yevmî yarımşar kıyye nan-ı aziz veya bedelinin verilmesi* öngörülmüştür. Bu durum bir karışıklık ya da farklı uygulama anlamına gelmez. Belgelerden biri¹⁵ bu konuya "...*mukaddema gönderilen muhacirinin beher nüfusuna yarımşar kıyye nan-i aziz bedeli olmak üzere ikişer guruş i'ta olunur...*" şeklinde açıklık getirmiştir. Belgelerin büyük bir kısmında¹⁶ ise "...*yedlerinde fukara pusulası olanlara*

¹² A.MKT.NZD.419-74.

¹³ A.MKT.MHM.206-44.

¹⁴ A.MKT.UM.365-59,A.MKT.UM.365-78,A.MKT.UM.393-25,A.MKT.UM.389-70,A.MKT.UM.471-12, A.MKT.UM.395-58.

¹⁵ A.MKT.NZD.352-56.

¹⁶ A.MKT.NZD.323-50,A.MKT.NZD.323-55,A.MKT.NZD.325-29,A.MKT.NZD.325-68,A.MKT.NZD.324-8, A.MKT.NZD.324-29,A.MKT.NZD.323-36,A.MKT.NZD.325-69,A.MKT.NZD.326-24,A.MKT.NZD.327-10, A.MKT.NZD.327-18,A.MKT.NZD.327-80,A.MKT.NZD.327-85,A.MKT.NZD.327-92,A.MKT.NZD.336-67, A.MKT.NZD.336-24,A.MKT.NZD.329-53,A.MKT.NZD.328-79,A.MKT.NZD.328-70,A.MKT.NZD.328-44, A.MKT.NZD.328-33,A.MKT.NZD.328-29,A.MKT.NZD.328-27,A.MKT.NZD.336-32,A.MKT.NZD.335-61, A.MKT.NZD.335-94,A.MKT.UM.395-58,A.MKT.UM.422-46,A.MKT.UM.451-41,A.MKT.DV.190-86, A.MKT.MHM.194-83,A.MKT.MHM.209-45,A.MKT.MHM.219-55,A.MKT.MHM.195-21,A.MKT.MHM.222-40, A.MKT.MHM.222-57,A.MKT.MHM.222-72,A.MKT.MHM.232-20,A.MKT.MHM.761-2,

JHS
114

*History
Studies*

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

yarımşar kıyye nan-ı aziz veya bedeli...” şeklinde sadece fakir olduklarını belgeleyenlere yevmiye verilmesi kararlaştırılmışsa da ilgili makamlar *muhacirlerin cümlesinin fakir olduğu*¹⁷ ya da *durumu iyi olanların tesbit edilemeyeceğini*¹⁸ belirtmişlerdir. Ekonominin elverdiği müddetçe iskâna kadar bu şekilde yevmiye verilmiş ancak daha öncede belirttiğimiz üzere ekonomik sıkıntıdan dolayı gelen muhacir sayısı arttıkça bu uygulamada sıkıntılar başlamış ve verilemeyen yevmiyeler gündeme gelmiştir. Bir süre sonra da *muhacirlerin yarısı fakir add olunmuş*¹⁹ hatta *muhacirlerin üçte biri fakir kabul edilmiş*²⁰ ve *yarımşar kıyye nan-ı aziz verilmiştir*.²¹

Defterlerde hane mensuplarının isimleri tek tek yazılıp, bütün haneler tamamlanınca muhacirlerin Rusya tabiiyetinden çıkıp, Osmanlı tebaası olmayı kabul ettiklerine dair ifadelerin yer aldığı bir paragraf eklenmiştir. Geri döndükleri takdirde Osmanlı Devleti topraklarındaki mallar üzerinde kendi paraları ile edinilmiş dahî olsa hak iddia etmeyeceklerine dair bir beyan vardır. Rusya'nın muhacirler üzerinden Osmanlı topraklarına müdahale hakkı elde edeceğinden duyulan endişe üzerine bir yandan Rusya ile yazışmalar²² yapılmıştır, öte yandan da muhacirlere böyle bir senet imzalatılarak hukuki açıdan Rusya'nın müdahale riski bertaraf edilmiştir.

*Nogay ahalisinin Kuşbak Kabilesinden ve Rusya Devleti tebaasından bulunduğumuz halde bâlâda muharrer esâmi üç yüz altmış bir nüfus evlâd ü 'iyâl ve akraba vü taallukatımızla terk-i tabîiyet ve orada bulunan emvâl ve emlâkımızı terk ü fûruht eyleyerek zir-i cenâh-ı Saltanat-ı seniyyeye dehâlet itmiş nâ-teb'iyet Devlet-i 'alîyye'yi kabul itmiş olduğumuzdan taraf-ı Devlet-i 'alîyye'den dahî gösterilecek mahalde iskâna ve ikâmetimiz hususuna müsaade-i 'alîyye şâyân buyurulmuş olduğundan ilelebed Devlet-i 'alîyye tabîiyetinde kalmak ve bi'l-maksût içlerimizden vakten mine'l-evkât terk-i tabîiyet idenler olduğu halde taraf-ı Devlet-i 'alîyye'den ihsan buyurulmuş ve kendü akçemiz ile mübâyaa olunmuş olan emlâk ve arazi ve hayvanâtda hakkımız kalmayacağından anları tamamen terk itmek müteahhid bulduklarımızı mübeyyîn işbu sened terkîm olunarak takdîm kılındı. 3 Rebiü'l-Ahir 276,*²³

Teminat senetleri aile reislerinin yanı sıra ailedeki evli veya bekâr 15 yaşından büyük erkeklere imzalatılmıştır. Bu nedenle imza sayılarının en az hane sayısı kadar veya fazla olması gerekir ancak defterlerin bazılarında²⁴ imza sayıları hane sayısından azdır. Bu durum muhacirlerin kalabalık olması ve her geçen gün sayısı artan muhacir yoğunluğuyla veya Nogay muhacirlerinin kabile kültürüne sahip olmaları hasebiyle kabile ileri gelenlerinin ön plana çıkmasıyla izah edilebilir. Hane reisinin adı, baba adı ve defterdeki kayıta verilen hane numarası yazılarak imzalanmıştır. İmzada muhacirlerin bir kısmı mühür kullanmış bir kısmı ise parmak basmıştır. Defterlerin herhangi bir yerinde ve mühürlerde tamga, remz, sembol veya imza çizgisi kullanılmamıştır. Mühürlerde sadece Arap alfabesiyle isimler yazılmıştır.

Defterlerin bir kısmında²⁵ *Orta boylu kara sakallı Hacı İsmail Efendi bin Hacı Muhammed Gazi sinn 42* örneğinde görüleceği üzere, boy, saç ve sakal tanımlamasıyla, aile reislerinin fiziksel özelliklerini vererek fotoğraflama yoluna gitmiştir. İnsan ırklarının bilimsel olarak ayırt edilmesinde kullanılan karakterler çoktur ancak bunlar dört esas altında

¹⁷ A.MKT.NZD.298-105,A.MKT.NZD.323-26,A.MKT.UM.377-6.

¹⁸ A.MKT.UM.377-6.

¹⁹ A.MKT.NZD.356-70,A.MKT.NZD.419-74,A.MKT.MHM.231-43.

²⁰ A.MKT.NZD.352-56,A.DVN.156-31.

²¹ Derin Paşaoğlu, *a.g.t.*, s.226.

²² Derin Paşaoğlu, *a.g.t.*, s.131,İ.HR.173-9438,İ.HR.94-23.

²³ A.DVN.147-27.

²⁴ MAD.23106;MAD.23111.

²⁵ A.DVN.147-27;İ.DH.28957;DH.MHC.1/60.

JHS

115

History
Studies

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Šerbo

Rastoder

March

2016

toplannmıştır fakat önem dereceleri farklıdır. Önemi ittifakla kabul edilenler; deri rengi, boy, kan grubu ve baş şeklidir.²⁶ Bilimsel çalışmalar ve teknolojik imkânlarla ilişkilendirildiğinde Osmanlı Devleti'nin insanları tanımlamada devrin şartlarına göre ilmi temeli bir yöntem kullandığı görülmektedir.

Boy, doğuştan ırklar arasındaki farklılıkları ortaya koyan bir karakterdir; Fransızlarda yeni doğan boyu 50 cm iken, Çin-Hindi'nde 47 cm.dir. Erginlerdeki fark çok daha önemlidir. Bunları değerlendirmek için yapılan sınıflandırmada insanların ortalama boyu: 165 cm olarak alınmıştır. 170 cm.ye kadar olanlar orta boy, 170 cm.nin üzerinde olanlar uzun boy, 160 cm.nin altındaki boylar kısa boylardır.²⁷ Defterlerdeki tanımlamalarda Nogaylar arasında (1-2 istisna dışında) çok uzun ve çok kısa boy yoktur. Boy ortalaması, makul boyda orta ve uzundur. Seyyid Lokman Çelebi'ye göre; *çok uzun insanlar nadiren zekidirler. Kısa insanlar çok zekidirler fakat patavatsızdırlar, onların çoğunluğu budaladır. Ancak nadir olmasına rağmen, uzunlar ve kısalar arasında boyun hesaba katılmadığı zeki insanlar vardır. Öte yandan ölçülü makul boylular, en az zekâ ve akıl kadar, iyi huy sahibidirler.*²⁸

Ayrı edici bir diğer karakter ise deri rengidir. Deri rengi pigment denilen ve derinin altında esmer sarımtırak tanecikler halinde bulunan bir maddenin varlığından ileri gelmektedir. Bunların miktarı değişebilir. Çok olduğu zaman deri fazla koyulaşır ve zencilerde koyu veya siyah deri rengini oluşturur. Azlığı halinde deri altında dolaşan ve şeffaf olduğu için gözüken kırmızı kan renginin, pigment rengi ile karışması sonucu olarak; deriye birçok Asyalılarda görülen esmer sarı veya açık sarı bir renk verir. Eğer pigment mevcut değil ise Kuzey Avrupalıların pembe beyaz rengini alır. Pigmentin miktarına ve sıklığına göre seri renkler ortaya çıkmıştır. Renk ayrılıkları saçlarda ve gözlerde de görülmektedir. Fakat bunlarda daha sınırlıdır. Irkların ekserisinde saçlar ve gözler siyah veya koyu kahverengidir. Ancak gözlerde pigmentizasyon; gri ve yeşil çeşitleri ile mavi gözleri meydana getirir, az pigmentli gözler sarı veya açık kahverengidir. Saçlarda kuvvetli bir pigmentizasyon sarı saçları meydana getirir, hafif pigmentli saçlar ise kestane rengindedir.²⁹ Defterlerdeki tanımlamalarda renkler sakal ve bıyık rengi olarak verilmiştir. Türklerde sakal ve özellikle de bıyığın çok önemli bir yeri vardır. Ahmet Vefik Paşa Türklerde sakal çeşitlerinin aksakal, kara sakal, teke sakal, top sakal, kaba sakal, keçi sakal, köse sakal deyimleriyle ifade edildiğini belirtmiştir.³⁰ Eski Türklerden ve Selçuklu geleneğinden gelen bu ifadeler Osmanlı Devleti'nde de kullanılmıştır ve Nogaylar'ı da benzer ifadeler kullanarak tanımlamışlardır.

Nogayların sakal ve bıyık tanımlamasında kullanılan ifadeler, kara sakal, aksakal, kır sakal, kumral sakal, az kumral sakal, sarı sakal, köse sakal, kara köse sakal, kumral köse sakal, sarı köse sakal, ter bıyık, sarı bıyıktır.³¹ Nogay hane reisleri çoğunlukla; kara sakallı, köse sakallı ve kara-köse sakallıdırlar. Ter bıyıklıların 20'li yaşlarda olmaları, aksakallıların 60 yaş üzeri olması durumu açıklar niteliktedir.

Seyyid Lokman Çelebi'ye göre; Seyrek bir sakal veya sakalsızlık yüksek bir zekâ ve anlayışı gösterir. Seyrek sakal, iyi tabiatın ve iyiliğin işareti olurken, uzun sakal, zekâ yoksunluğuna işaret eder, kalın sakal ise, kötülük, fenalık ve can sıkıntısının işaretidir. Aşırı

²⁶ Henri Vallois, *İnsan Irkları*, çev. Seniha Tunakan, Ankara 1975, s.3.

²⁷ Vallois, *a.g.e.*, s.4.

²⁸ Seyyid Lokman Çelebi bin Hüseyin El-Urmevî El-'Aşuri, *Kıyâfetü'l-İnsiyye fi Şemâilî'l-Osmâniyye*, Ankara 1987, s.18.

²⁹ Vallois, *a.g.e.*, s.5.

³⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, cilt:5, Ankara 2000, s.308.

³¹ A.DVN.147-27;İ.DH.28957;DH.MHC.1/60.

JHS

116

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

seyrek sakal, genel olarak Tatar sakalı olarak adlandırılmış olup, kötü mizaç anlamına gelir fakat oldukça kalın ve uzun sakal, olgunluk ve bilgeliğin işaretidir.³²

Defterlerden kadın, erkek, büyük küçük ayrımının yanı sıra muhacirlerin yaş dağılımı, hane nüfus sayıları, köle ve cariyeleri hakkında da bilgi toplanabilmektedir. Hane sayıları³³ ortalama 3 ve 7 kişi aralığında yoğunlaşmaktadır. Buna göre Nogaylarda çok çocukluluk yoktur ve genellikle çekirdek aile yapısına sahiptirler. Hanelerde, reislerin anne ya da babaları bulunmaktadır, bazı ailelerde kardeşler de vardır ancak bu durumun geniş aile özelliğine sahip olmalarının yanı sıra, birlikte göç etme, bir arada bulunarak birlikte hareket etmelerinden kaynaklanmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kalabalık ailelerin çoğunlukta olduğu defter İ.DH.28957 fon kodlu defterdir ve bu defter incelendiğinde; 16 kişilik hanenin 9'u ve 14 kişilik hanenin 6'sı, 12 kişilik bir hanenin 7'si, 11 kişilik bir hanenin 6'sının köle olduğu görülmüştür ve bu durum bize hane nüfusları arasındaki dikkat çekici artışı açıklamaktadır. Karadeniz'in kuzeyinde yaygın olan sosyo-kültürel yapıyı,³⁴ Osmanlı topraklarına taşıyan bu Nogay grubunda, 587 kişinin 69'u köledir (gulam ve cariyeye). Köleler, grubun % 11.75'ini oluşturmaktadır. 104 hanenin, 21 hanesinde köle olması yaklaşık her beş hanenin birinde köle olduğunun gösterir. Ancak bu genellemeyi Nogayların tamamı için söylemek mümkün değildir. Zira incelenen 9 adet mufassal defterden sadece 3 tanesinde³⁵ köle kaydına rastlanmıştır. Bu üç defterde yer alan toplam 342 hanenin 50 hanesinde köle kaydı vardır. Üç defterdeki toplam 2077 nüfusun 185'i gulam ve cariyedir ve nüfusun yaklaşık % 8, 9'unu oluşturmaktadır.

Aile yapısında genel olarak tek eşlilik hâkimdir. İncelenen defterlerde toplamda 14 adet 2. eş kaydına rastlanmıştır. 2'den fazla eşi olan yoktur. Evlilik yaşı kadınlarda, 13-14'e, erkeklerde 15'e kadar inmektedir. Eşler arası yaş farkı; 45 yaş üzeri erkeklerde, 25'e kadar çıkmaktadır. 40 yaş altındaki erkeklerde, eşleri ile aynı yaşta olanlar, ya da eşler arası yaş farkı 1-2- yaş olanlar var ancak çoğunluk yaş farkı 5 ila 10 yaş arındadır.

İsimlerin özellikleri defterlere ve gruplara göre değişmektedir. Defterin bir kısmında büyük oranda İslâmî isimler kullanılırken bir kısmında Nogayca isimler ağırlıktadır. İsimler muhacirlerin yaşları ile orantılı olarak değişiklik gösterir. Nogayca isimler çoğunlukla ileri yaşta olanlarda bulunmaktadır, gençlerin isimleri çoğunlukla İslâmî nitelik taşımaktadır. İsimlerin önünde *hacı* ön isminin kullanımı yaygındır, 587³⁶ kişinin 84'ünde kullanılmıştır ve bu sayının yarısı kadın yarısı erkektir, yarıya yakını 15 yaşından küçüktür. 0 ve 1 yaş bebeklerde de rastlanması hacıya gidenler için kullanıldığını görüşünü ortadan kaldırarak İslâmî ad verme geleneği oluşturduklarını göstermektedir. Bayanlarda en sık kullanılan Ayşe

³² Seyyid Lokman Çelebi, *a.g.e.*, s.18.

³³ Karpat, Vladimir Teplov'un Rus hükümeti himayesinde, Balkan nüfusu üzerine, yıllıklar ve kilise kayıtlarına göre yaptığı bir araştırmaya atfen, *19 yüzyılın ikinci yarısında, Müslüman ailelerin 5 üyeden, gayr-i Müslim ailelerin 7- 9.37 üyeden oluştuğunu* belirtmiştir. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s.116) Aynı yüzyılda Nogaylarda benzer bir tablonun ortaya çıktığı söylenebilir.

³⁴ Kırım Hanlığı'nın ekonomisinde köle ticareti ehemmiyetlidir. Esirler daha çok kuzeye, Rusya ve Ukrayna'ya yapılan akınlarla elde edilmektedir. 17. yüzyılın ilk yarısı için Ukrayna ve Rusya topraklarından esir alınanların sayısı en az 200 bin olarak hesaplanmaktadır. 17. yüzyılın sonuna kadar Tatar akıncılar köle olarak satacakları esirleri sağlamak için hemen her yıl kuzeydeki slav köylerine akınlar düzenlemişlerdir. Kırım şeriye sicilleri kayıtlarına göre, 1680-84 yılları arasında Bahçesaray'da her iki kişiden birinin köle sahibi olduğu ve kişi başına ortalama 6,5 köle düştüğü görülmüştür. 1737 yılında ise 90 kişiden sadece 23'ünün kölesi vardır ki 18. yüzyılda köle sayısında düşüş görülmüştür. Bunda Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinde yükselişinin payı olsa gerek. Ahmet Nezih Turan, "Bahçesaray Köleleri (17. Ve 18. Yüzyıllar)", *Bilig*, sayı:48, Kış 2009, s.243.

³⁵ A.DVN.146-47,A.DVN.147-27,İ.DH.28957.

³⁶ İ.DH.28957 nolu deftere göre.

JHS
117

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

ve Fatıma isimleridir, erkeklerde ise Ahmed, Mehmed ve Muhammed'dir.³⁷

Defterlerden öğrenilebilen bilgilerden biri de kadın erkek nüfusu ile büyük küçük nüfustur. Osmanlı Devleti, 15 yaş ve yukarısı büyük aşağısını küçük ad ederek kaydetmiştir. Defterlerin genelinde Nogay muhacirlerinde erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu ve büyük nüfusunun küçük nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Oysa genel olarak savaşların ardından yapılan sayımlarda erkeklerin ve büyüklerin savaşa gitmesi nedeniyle bu sayıların az çıktığı görülmüştür. Nogaylar için böyle bir sonuç beklentisi olmamalıdır, zira söz konusu göç dalgası Şeyh Şamil'in Ruslara teslim olmasının ardından Rusya'nın Kafkaslarda başlattığı kolonizasyon hareketinin ve sürgüne gönderme politikasının önünden kaçma şeklinde başlamıştır. Ayrıca daha öncede ifade ettiğimiz üzere, savaş ve sağlıksız yaşam koşullarının çocuk nüfusunu etkilemiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

1.MAD.23106 Fon Kodlu Defter

Bu defter 75 varaktan müteşekkil olup, 4 ayrı guruba ait bilgileri içerir ve defterde toplam 530 hane 1908 nüfus kayıtlıdır. Nüfus bilgilerini içeren defterde sadece 5 haneye hastalık gerekçesiyle yevmiye verildiğine dair kayıt vardır. Gulam ve cariye kaydı yoktur.

	Hane	Nüfus
1.grup	128	446
2.grup	14	53
3.grup	382	1253
4.grup	5	56
Toplam	529	1808

1.Grup;Bu kaydın başlığında *Nogay muhacirlerinden Yeksulu Kabilesi'nden olub 3 Teşrin-i Sani 76 tarihinde Ünyeli Hızır oğlu İbrahim Kapudanın süvâr olduğu sefinesiyle Kefe'den Samsun'a bi'l-vürûd Konya'da iskân itmek üzere Samsun'dan ihrâc olunan muhacirinin defteridir fi 5 Cemaziye'l-evvel sene 77*, ifadesi yer alır. 15 Kasım 1860 (3 Teşrin-i Sani 1276, 1 Cemaziyelevvel 1277) tarihinde Kefe'den Ünyeli Hızır oğlu İbrahim Kaptan'ın gemisiyle Samsun'a gelen ve Konya'da iskân edilmek üzere Amasya üzerinden gönderilen Nogay muhacirlerinden Yeksulu Kabilesi mensubu 445 kişiye ait kayıttır.

Yekûnda 131 hane 445 nüfus olarak kayıtlıdır. Ancak defterde kayıtlı 128 hane 446 isim vardır, yekûn nüfus hesaplanırken sehven 445 yazılmış olmalıdır. Hane sayısı da aynı şekilde hatalı verilmiştir. 131 hane değil 128 hane vardır. Hane ve isimlerin bitiminde hane reislerinin Rusya tabiiyetinden ve oradaki mallarından ayrılıp, Osmanlı tabiiyetini kabul ettiklerini ve Osmanlı Devleti'nin göstereceği yerde iskân edeceklerini ifade eden ve geri döndükleri takdirde Osmanlı Devleti topraklarındaki mallar üzerinde kendi paraları ile edinilmiş dahî olsa hak iddia etmeyeceklerine dair bir beyan mevcuttur. Bu beyanı 40 tane aile reisi imzalamıştır. Hiç mühür yoktur, imzaların tamamında parmak basılmıştır.

³⁷ Derya Derin Paşaoğlu, "28957 No'lu İrade-i Dâhiliye'ye Göre Nogay Muhacirleri Üzerine Değerlendirme", *Kültür Evreni*, Yıl. 3, s.10, Bahar 2011, s.35.

JHS
118

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

446 kişinin 184 kadın, 262'si erkek ve 307'si kebir, 139'u sagirdir. 15 yaşından küçükler ve büyükler arasındaki nüfus farkı, ailelerin çekirdek aile ve az çocuklu olduklarını göstermektedir. Muhacirlerin sürekli mücadele ve savaş içinde olmaları nüfus artış hızlarını etkilemiş olmalıdır. Öte yandan göç için aylarca liman şehirlerinde beklemeleri, salgın hastalıkları ve açlık sorunlarını da beraberinde getirmiştir. İçinde buldukları sağlıksız yaşam koşullarının çocuk nüfusunu etkilemiş olabileceği göz ardı edilmemelidir.

446 kişinin hanelere dağılımına göre; hanelerin ortalama 2 ila 5 kişiden oluştuğu görülmektedir. En kalabalık hanelerde 7 nüfus vardır ve sadece 2 hanedir.

1 nüfuslu 14 hane	2 nüfuslu 20 hane	3 nüfuslu 35 hane	4 nüfuslu 28 hane	5 nüfuslu 17 hane
6 nüfuslu 12 hane	7 nüfuslu 2 hane			

Tek eşlilik yaygındır. Sadece 2 hane reisinin ikinci eşleri vardır. 25 hane reisinin eşi (karısı) yoktur. 14 hane tek kişiden oluşur, böylece eşi olmayan hane sayısı 39 yükselir ki bu sayı 128 hanenin yaklaşık 1/3'ü anlamına gelmektedir ve söz konusu rakamlar göçün aile müessesesine verdiği zararı ortaya koymaktadır. Eşi olmayan hane reisleri çoğunlukla çocuklarını ve ve torunlarını alarak gelen aile büyükleridir. 128 hanenin 16 hanesinde valideleri vardır. Yaşlıların büyük çoğunluğu ya göçü reddetmiş ya da zorlu göç şartlarına dayanamamıştır. 75 ve üzeri yaşta bulunan sadece 5 kişidir.

14 kişinin tek başına gelmesi, yine 20 kişinin yanında sadece bir kişi bulunması (bu bazen erkek kardeşi, kız kardeşi, annesi hatta arkadaşı olabilmektedir.) yaklaşık 54 ayrı hikâye, savaş ve geride bırakılan değerlerin dramı ve çaresizliği ile umut arayışı olarak değerlendirilmelidir.

Muhacirlerin hane reislerinin yaşlarının dağılımı aşağıda verilmiştir. Hane reislerinden sadece 1'i kadındır.

15-20 yaş 3 kişi	36-40 yaş 13 kişi	51-55 yaş 15 kişi	66-70 yaş 5 kişi
20-25 yaş 14 kişi	41-45 yaş 23 kişi	56-60 yaş 9 kişi	71-77 yaş 4 kişi
26-30 yaş 6 kişi	46-50 yaş 16 kişi	61-65 yaş 9 kişi	83 yaş 1 kişi
31-35 yaş 13 kişi			

Hane reislerinin 55 yaş altında olması genç Nogayların yeni bir yaşama olan umutlarını ifade ederken 55 yaş üzeri sayının azlığı, göç sürecinde yaşanan zorluk ve sıkıntılara dayanamamaları ve ileri yaşta olanların yurtlarını bırakmak istememeleriyle açıklanabilir.

2.Grup:Küçük bir gruptur ve 2 tane 2 kişilik hane, 4 tane 3 kişilik, 3 tane 4 kişilik ve 5 tane 5 kişilik hane olmak üzere toplam 14 hane 53 kişiden oluşur. 33 kebir, 23 sagir olan 53 kişinin 24'ü kadın 29'u erkek olarak yaklaşık değerlerdedirler. 6 hanede hane reisinin eşi yoktur. 3 hanede aile büyüklerinden valideleri vardır. Aile reislerinin yaşı 30-60 arasında değişmektedir, çekirdek ailelerdir. Kaydın başlığında da yine *Nogay muhacirlerinden Yeksulu Kabilesi'nden olub fi 6 Cemaziye'l-evvel sene 277 tarihinde Kefe'den Vona tarikiyle Hızır Reis sefinesiyle Samsun'a bi'l-vürüd Konya'da iskân itmek üzere Samsun'dan ihrâc olunan muhacirinin nüfusunu mikdarını mübeyyîn defteridir fi 8 Cemaziye'l-evvel sene 277*, ifadesi yer alır.

3.Grup:Bu kayıt, defterdeki en kalabalık gurubu oluşturur. Kaydın başlığında ise, *Nogay ahalisinden Yeksulu kabilesi'nden olub fi 6 Cemaziy'el-evvel sene 277 tarihinde Kefe'den Vona tarikiyle Ahmed Reis sandalıyla Samsun'a bi'l-vürüd Konya'da iskân itmek üzere Samsun'dan ihrâc olunan muhacirinin nüfusunu mübeyyîn defteridir fi 8 Cemaziy'el-evvel sene 277*, ifadesi yer alır. 467 hanenin kayıtlı olduğu ifade edilir ancak yedi ayrı noktada kayıt

JHS
119

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

hatası yapılmış ve toplamda 382 hane vardır. Nüfus sayılarında ise; 398. Hanenin ardından bir yekûn nüfus verilmiş 1264 kişi olduğu yazıyor, ancak buraya kadarki nüfus; 1253 kişidir. 398. hanenin başına *Nogay muhacirlerinden Bedşulu Kabilesinden olup fi 6 Cemaziyelevvel sene 77 tarihinde Vona'dan Salafuk nâm vapur ile Samsun'a bi'l-vürûd Konya'da iskân itmek üzere Samsun'dan ihrac olunan muhacirinin esâmisini mübeyyîn defterdir fi 11 Cemaziyelevvel sene 77*, şeklinde yeni bir başlık eklenmiş ve devam edilip 101 nüfus daha kaydedilmiştir.

Hanelerin nüfus dağılımına göre haneler çekirdek ailelerden oluşmuştur. 70 hane sadece 2 kişiden oluşurken, 92 hane 3 kişiden ve 88 hane 4 kişiden oluşmaktadır. 22 hane tek kişi olup en kalabalık hane 9 kişiden oluşur ve sadece 1 tanedir. 4 hane de 8 kişilik nüfusa sahiptir.

Bu grubun içerisinde 70 yaş ve üzeri 36 kişi bulunmaktadır. 80, 82,83 ve 3 tanesi de 90 yaşında olmak üzere 63 hanede valide bulunmaktadır. Bu grupta hem ileri yaşta hem de sayısal olarak aile büyüklerinin diğer gruplara göre daha fazla olduğu söylenebilir. Bu grubun içerisinde köle kaydı yoktur. Kadın hane reisi sadece 1 tanedir. 5 hane reisinin 2 eşi vardır. 72 hane de hane reisinin eşi yoktur, çocukları ve torunları ile gelmiştir.

9 ve 12 yaşlarında birer çocuk, tek başlarına birer hane olarak yazılmış olmaları, yine 1 hane reisi olarak kaydedilen 13 yaşında bir çocuğun, 12 yaşındaki kardeşinin ve 70 yaşındaki annesinin sorumluluğunu alıp, yollara düşmesi Nogayların geldikleri coğrafyada yaşanan dramı ve göçün sonuçlarını izah etmektedir.

4.Son grup;Kabartay ahalisinden Hoca Mustafa Efendi takımından olup 5 hane 56 nüfustur. Başlığında *Kabartay ahalisinden Hoca Mustafa Efendi takımından olup 5 hane 56 nüfus olup Der'aliyeden Çeharşenbede iskân itmeğe Vasıta-i Ticâret nâm vapur ile Samsun'a vürûdları tarihi fi 14 Teşri-i Sâni sene 76*, ifadesi yer alır. Defter 28 kişinin imzaladığı senet ile bitmiştir, mühür yoktur, sadece parmak basılmıştır.

2.MAD.23107 Fon Kodlu Defter

Bu defter sadece Nogay muhacirlerine ait değildir. 3 grup Nogay muhacirinin yanı sıra 3 grup da Çerkes muhacirine ait kayıtlar vardır. Maliye kaydı olup muhacirlerden fukara olanlarına mal sandığından verilen yevmiyeleri içermektedir. Bu nedenle hane reislerinin isimleri sadece baba isimleriyle verilmiştir, fiziksel tanıtım ve resmedilme yapılmamıştır. Gulam ve cariye kaydı yoktur. Kapağında;

İşbu defterde muharrer olan Nogay muhacirlerinden zükûr ve inâs nüfus:

737 Amasya'ya

112 Samsun'a

849 – fi 8 Cemaziyelevvel sene 77 işbu nüfus-ı merkum bu kışlık Amasya'da iskân idilmek üzere i'zâm kılınmıştır, şeklinde sadece Nogaylara ait bilgi verilir, Çerkeslerden bahsedilmez.

Defterdeki sıraya göre hane ve nüfus bilgileri;

		Hane	Nüfus	
1.Grup	Çerkes Kabilesi Bozaduğ	12	95(101 nüfusun 6'sı vefat etmiş)	Çerkesler 42 hane 346 nüfus
2.Grup	Çerkes Kabilesi Mehmed Efendi takımı	14	138	

JHS
120

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

3. Grup	Çerkes Altıkesekek Kabilesi Han Bolat Efendi takımı	16	113	
4. Grup	Nogay ahalisinden Canboyluk Kabilesi	23	114	Nogaylar 115 hane 503 nüfus
5. Grup	Canboyluk Kabilesi	3	15	
6. Grup	Canboyluk Kabilesi'nden Aşlıkçı Köyü'den	89	374	
Toplam		156	847	

1. Grup: Çerkes Bozaduğ Kabilesi'nden 12 hane 101 nüfus iken, 6 kişi vefat etmiş, kalan 95 nüfus Amasya'ya gönderilmiştir. Bu gruba ait yevmiye kaydı yoktur.

2. Grup: Çerkes olup Altıkesekek Kabilesi'nden Mehmed Efendi takımından 14 hane 138 nüfustur. Her haneye yevmiye verilmiştir. Yevmiyeler bazı hanelerde nüfusa göre değil nüfusun az veya çokluğunu bakılmaksızın haneye günlük 1 akçeden 10 günlük hesaplanmış, bazı hanelerde ise farklı tarihlerde yine 10 gün için 10 akçe ve 10 gün için 5 akçe şeklinde 2 kez daha yevmiye verilmiştir. Bu grubun sonunda 20 hane reisinin imzaladığı (parmak basılmıştır) Rusya tebaasından çıkıp, Osmanlı tabiiyetini kabul ettiklerini ifade eden senet paragrafı yer almaktadır. Söz konusu paragrafta ismi yazılı muhacirlerin 236 kişi oldukları belirtilmiştir. Muhtemelen birinci grup ile birlikte alınmıştır. Kayıtlı isimlere göre 233 kişi vardır, vefatlardan kaynaklı toplam nüfus sehven hatalı verilmiş olabilir.

3. Grup: Yine Çerkes Altıkesekek Kabilesi'nden Han Bolat Efendi takımından 16 hane 113 nüfustur. Bu grubun içerisinde 37 kişiye fukara oldukları gerekçesiyle kişi başına günlük yarım akçeden yevmiye verilmiştir. 37 kişiye, 30 günlük, toplam 555 akçe yevmiye hesaplanmıştır. Ardından tabiiyet senedi paragrafı ve yirmi kişiyi imzası yer alır.

4. Grup: Nogay ahalisinden Canboyluk Kabilesi'nden 23 hane 114 nüfus olup, Devlet-i Alîyye vapurlarından Varta adlı Ticaret gemisiyle Trabzon yoluyla Samsun'a gelmiş ve Amasya'ya gönderilmişlerdir. Defterde hane sayısı 22 görünmektedir. Hanelere numara verilirken 17 sayısı hata' en iki kez verilmiştir. 23 hanelik grubun içerisinde sadece 3 kişilik bir haneye yevmiye verilmiştir. Kişi başına günlük yarım akçeden 3 kişiye 30 günlük toplam 45 akçe yevmiye hesaplanmıştır.

114 kişinin aşağıdaki hanelere dağılımına göre haneler ortalama 3-6 kişiden oluşan çekirdek ailelerdir. Sadece 3 hanede valide vardır.

1 nüfuslu hane- yok 6 nüfuslu 6 hane	2 nüfuslu 1 hane 7 nüfuslu 1 hane	3 nüfuslu 4 hane 8 nüfuslu 1 hane	4 nüfuslu 5 hane 9 nüfuslu 1 hane	5 nüfuslu 4 hane
---	--------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------------	------------------

4 hane reisinin eşi yoktur. 114 kişi içindeki en yaşlı kişilerin 60 ve 68 yaşında iki valide olması yine hane reislerinin en yaşlılarının da 56-60 yaş aralığında bulunan sadece 4 kişi olması bu grubun ihtiyaçlarının göçe iştirak etmediklerini veya göçün zorlu şartlarını kaldıramadıklarını göstermektedir.

JHS
121

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

5. Grup: Canboyluk Kabilesi'nden olup Vona (Perşembe) yoluyla Samsun'a gelip bahara kadar burada kalacak muhacirlerdir ve sadece 3 hane 15 nüfustur. Nüfus; 9 büyük 6 küçük, 9 erkek, 6 kadından oluşur ve Yevmiye kaydı yoktur.

6. Grup: En kalabalık grup olup 89 Hane 374 nüfustur. 168'i kadın 206'sı erkek olan bu nüfusun 258'i 15 yaşından büyük, 116'sı küçüktür. Canboyluk Kabilesi'nden Aşlıkçı Köyü'den olup, 18 Teşrin-i evvel 1276 (14 Rebiülahir 1277- 30 Ekim 1860) tarihinde Gözleve'den Ünyeli Hacı Salih Kaptan'ın vapuruyla yola çıkıp Sinop'a gelen, buradan yine vapurla Samsun'a aktarılan ve Konya'da iskân edilmek üzere gönderilecek muhacirlerin isimlerini ve verilen yevmiye bilgilerini içermektedir. Grubun hanelere göre nüfus dağılımı aşağıdaki gibidir.

1 nüfuslu 3 hane	2 nüfuslu 14 hane	3 nüfuslu 20 hane	4 nüfuslu 17 hane	5 nüfuslu 13 hane
6 nüfuslu 10 hane	7 nüfuslu 5 hane	8 nüfuslu 6 hane	9 nüfuslu 1 hane	

En kalabalık hane 9 kişi olup sadece 1 tanedir. Hanelerin büyük çoğunluğu 2-6 kişiden oluşan çekirdek aile niteliğindedir. 89 hanenin sadece 14 tanesinde valide kaydı vardır. 2 eşli hane reisi 1 tanedir. Yine zevcesi olmayan hane reisi de sadece 1 tanedir. 89 hane reisinin yaş gruplarına dağılımı aşağıda verilmiştir.

15-20 yaş 4 kişi	31-35 yaş 6 kişi	46-50 yaş 12 kişi	61-65 yaş 4 kişi
21-25 yaş 7 kişi	36-40 yaş 7 kişi	51-55 yaş 7 kişi	66-70 yaş 5 kişi
26-30 yaş 11 kişi	41-45 yaş 9 kişi	56-60 yaş 16 kişi	71-77 yaş 1 kişi

Her hanenin isim ve nüfus bilgilerinin hemen altında günlük yarım akçeden 6 günlük yevmiye miktarı yazılmıştır. Defterin sonunda ise; ismi yazılan muhacirlerin fukara olanlarına, 296 kişiye Canik mal sandığından, kişi başına günlük yarım akçeden 6 günlük yevmiye bedeli olan 888 guruşun verildiği bilgisi yer almaktadır.

Yevmiye kayıtlarında her haneye kişi başına yevmiye verildiği ancak bazı hanelerde hanedeki nüfustan daha az kişiye verildiği görülmektedir. 9 kişilik haneye 6 kişilik, 7 kişilik haneye 6 kişilik, 4 kişilik haneye 3 kişilik yevmiye verilmesi gibi azaltmalara gidilmiştir. Bu azaltmalarda belirli bir düzen yoktur. Ailelerin ekonomik gücü ve ailedeki 1-2 yaşındaki küçük çocukların varlığı ile ilgili olabileceği düşünülebilir. Ancak bunda da bir standart yok zira bir hanede 3 yaşındaki çocuğa dahî verilirken 5-7 yaşlarında iki çocuklu haneye eksik verilmiştir. Bu tablo ancak daha önce de ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti'nin nakit sıkıntısı ve muhacir sayısının her geçen gün artması, herkese verilmesi planlanan yevmiyelerin sadece fukara olanlara verilmesi şekline dönüştürülmesi ile izah edilebilir.

Defterin sonunda kadın erkek toplam 482 nüfus olduğu belirtilen tabiiyet senedi paragrafı 20 kişi tarafından imzalanmıştır, parmak basılmıştır, mühür yoktur. Nogay grubu olan son üç grubun ilk ikisinin ardında tabiiyet senedi olmadığı göz önünde bulundurulursa tabiiyet senedindeki nüfus bilgileri ve imzalar son üç grubun toplamı olmalıdır. Ancak üç gruba ait isimlerin toplamı 501 kişi olmalıdır, aradaki fark, hanelerin yekûn nüfusları yazılırken defterin muhtelif yerlerinde hatalar yapılmış ve genel toplam için bu sayılar kullanılmış olmalı ki genel toplam eksik çıkmıştır.

3.MAD.23108 Fon Kodlu Defter

Defter 32 varaktan oluşur. Kapak bilgisine göre defter Çerkes muhacirlerine ait görünmektedir. Nogaylara dair bilgi yer almaz, oysa defterin içerisinde Nogay muhacirlerinin nüfus kayıtları da vardır. Kapakta;

JHS
122

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

işbu defterde muharrer olan muhacirîn-i Çerâkese'den Besni Kabilesi'nden zükûr ve inâs ve kebîr ve sagîr nüfus:

394 Besni Kabilesi, Çeharşenbe'de

253 Besni Kabilesi, Havza'da?

328 Besni Kabilesi, Bafra'da- fi 14 Cemaziyelevvel sene 77

975 İşbu nüfus-ı merkume bu kışlık iskân edilmek üzere Canik'de Çeharşenbe ve Bafra? ita? kılınan muhacirdir, ifadesi yer alır.

Defterde 3'ü Çerkes, 3'ü Nogay olmak üzere toplam 6 grup muhacir vardır ve 408'i Nogay, 581'i Çerkes olmak üzere 989 kişi kayıtlıdır. Gulam ve cariyeye kaydı yoktur.

		Hane	Nüfus
1. Grup	Nogay ahalisi Yeksulu Kabilesi	104	386
2. Grup	Nogay, Yedisian Kabilesi	2	11
3. Grup	Çerkes, Dağıstan ahalisi	55	253
4. Grup	Nogay ahalisi Yeksulu Kabilesi	2	11
5. Grup	Çerkes Besni Kabilesi	9	66
6. Grup	Çerkes Besni Kabilesi	33	328
Toplam		Nogay: 108 Çerkes: 97	Nogay: 408 Çerkes: 647
Genel Toplam		205	1055

1.Grup: Başlığında *Nogay ahalisinden Yeksulu Kabilesi'nden olup fi 9 Cemaziyelevvel sene 77 tarihinde Keçe'den Giresunlu Panayot Reis sandalyıyla Samsun'a bi'l-vürûd Konya'da iskân ve tavattun itmek üzere Samsun'dan ihrac olunan muhacirinin esâmisini mübeyyîn defterdir fi 14 Cemaziyelevvel sene 77, ifadesi yer alır.* 104 hanenin kaydı yapılmıştır. Yekûn nüfus 394 olarak verilmişse de 386 kişinin ismi kayıtlıdır. Osmanlı tebaası olmalarına dair sened paragrafının altında 36 kişinin parmak izi vardır, hiç mühür kullanılmamıştır. 266 büyük, 120 küçük ve 163 kadın, 223 erkek bulunmaktadır. Sadece 1 hanede 1 adet 24 yaşında gulam kaydı vardır. 104 hanenin 15'inde ailenin büyüğü olarak hane reisinin valideleri bulunmaktadır. Sadece 2 hane reisinin 2. eşi bulunmaktadır.

2.Grup:Nogay muhacirlerinden, Yedisian Kabilesi'nden 2 hanede bulunan 3 kadın, 8 erkek, 6 büyük, 5 küçük toplam 11 nüfusa ait kayıttır. Başlığında, *Nogay muhacirlerinden Yedisian Kabilesi'nden olup fi 22 Cemaziyelevvel sene 77 Sinob'dan Şehr nâm vapur ile Samsun'a bi'l-vürûd Amasya'ya i'zâm kılınmak üzere nüfusunun mikdarını mübeyyîn defterdir fi 22 CA sene 77, ifadesi yer alır.*

3.Grup:Çerâkeseden *Dağıstan ahalisinden olup, fi 29 Teşrin-i evvel sene 76 tarihinde Trabzon'dan Vasita nâm vapur ile Samsun'a vürûd iden muhacirinin defteridir, başlığı altında 55 hane 253 nüfus kayıtlıdır. Tabiiyet senedinin altında 21 kişi parmak basmışlardır.*

4.Grup:Nogay ahalisinden *Yeksulu Kabilesi'nden olup, Tatarkay ve Mangalay Mirzalar takımların iki hane on bir nüfus olup Kerç İskelesinden Rusya vapurına irtikaben Dersa'adete Ezine? Mersin? tarıkıyla Tarsus? tarafına azîmet iderek Urane kabilesinden muzarafatla Samsun'a gelüb evvel bahara kadar iskân itmekde bulunan muhâcirinin esâmisini mübeyyîn defteridir fi 4 Cemaziyelevvel sene 76, başlığı altında verilen 2 hane 11 nüfus ve verilen 40 günlük yevmiye kayıtları mevcuttur.*

JHS

123

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

5.Grup:Çerâkese ahalisinden Besni Kabilesi'nden olup Teşrin-i saninin birinci günü tarihiyle Trabzon'dan Melzarf nam vapur ile Samsun'a bi'l-vürûd muhacirinin esâmisini mübeyyîn defteridir fî 8 Cemaziyelevvel sene 277, başlıklı 9 hane 66 nüfusa ait kayıttır.

6.Grup:Bu grup 5. Grubun devamı niteliğinde kaydedilmiştir. Kayıt 10. Haneden başlar, 33 hane kaydıyla toplam 42 haneye ulaşır. Bu grup 1 gün sonra, 9 Cemaziyelevvel 77'de gönderilmiştir. Kaydın sonunda nüfus da 328 kişidir. Tabiiyet senedinin altına 22 kişinin parmak basmasıyla defter tamamlanmıştır.

4.MAD.23111 Fon Kodlu Defter

33 varaktan oluşan defterde toplam 1106 nüfus kayıtlıdır. 516'sı Ankara'da iskân edilen Yedisian Kabilesi'nden, 590'ı ise Konya'da iskân edilen Canboyluk Kabilesi'ndendir. Bu bilgileri havi iki ayrı kayıt vardır. İlk kayıt; *Derun-ı defterde zükûr inâs nüfusları mikdarı 1106* kayıdır. İkincisi; *İş bu defterde muharrer olan Nogay muhacirlerinden Yedisian ve Canboyluk Kabilelerinden zükûr ve inâs ve kebir ve sagir nüfus:*

-516 Yedisian Kabilesi Ankara,

-590 Canboyluk Kabilesi Konya,

1106. *İş bu nüfus-ı merkume ba-irâde-i seniyye temelli iskân itmek üzere Ankara ve Konya taraflarına i'tâ kılınmıştır.*

1.Grup:Nogay muhacirlerinden ve Yedisian Kabilesi'nden fî 29 Temmuz sene 76 yevm-i Cum'a tarihinde Ünyeli Süleyman Kapudan sefinesiyle Samsun'a gelmiş olan muhacirinin defteridir. 94 hane 516 nüfusun kayıtlı olduğu defterde, hanelere verilen yevmiyeler de kaydedilmiştir. Büyüklere günlük 2 akçe, küçüklere 1 akçeden, 10'ar günlük 2 kez, toplam 20 günlük olmak üzere 94 hanenin tamamına yevmiye verilmiştir.

27 Temmuz 76 ila 7 Ağustos arası ilk 10 günlük yevmiyeler Bazarlık mal sandığından

8 Ağustos 76 ila 17 Ağustos arası ikinci 10 günlük yevmiye Çeharşenbe mal sandığından karşılanmıştır.

Yekun

Zükur ve inâs Yevmiye

5168560

5158535

1031 17.095

Tabiiyet senedinin altında 43 muhacirin parmak izi vardır.

2.Grup: Nogay muhacirlerinden Canboyluk Kabilesi'nden olup 21 Temmuz 76 yevm-i bazar Şileli Mustafa kapudan sefinesiyle Samsun'a gelip, irade-i seniyye ile 25 Ağustos 76 tarihinde Samsun'dan Konya tarafına gönderilmişlerdir. 106 hane 1180 nüfusun kayıtlı olduğu defterde, hanelere verilen yevmiyeler de kaydedilmiştir. Büyüklere günlük 2 akçe, küçüklere 1 akçeden, 12'şer günlük 2 kez, toplam 24 günlük olmak üzere 106 hanenin tamamına yevmiye verilmiştir. 31 Temmuz 76 ila 11 Ağustos arası ilk 12 günlük yevmiyeler Perşembe mal sandığından karşılanmıştır. 12 Ağustos-23 Ağustos arası ikinci 12 günlük yevmiye verilmiştir.

Yekun

Zükur ve inâs Yevmiye

JHS
124

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

59011616

59011616

118023.232

Tabiiyet senedinin altında 43 muhacirin sadece ismi vardır, mühür ve parmak izi yer almaz.

Defterin son sayfasında yeniden tabiiyet senedi paragrafı ve 25 kişinin ismi kayıtlıdır. 25 kişiden sadece 1 tanesinde mühür kullanılmış, 2 tane de parmak izi alınmış, diğerlerinde yalnızca isim yazılıdır. Gulam ve cariyeye kaydı yoktur.

5. A.DVN.146-47 Fon Kodlu Defter

12 varaklık bir defter olup, 114 hane 717 nüfuslu bir grup kayıtlıdır. Başlığında sadece *Kuban Ahalisi* bilgisi vardır. Tabiiyet senedi paragrafında ise *Kuban ahalisinden Nogay Kabilesi'nin Nevruzoglu aşiretinden* oldukları ifade edilmiş olup 3 Recep 276 tarihli bir kayıttır. Defterde sadece hanelere göre isim, yaş ve akraba bilgileri yer almaktadır. Hane reislerinin fiziksel resmedilmesi yapılmamıştır ve herhangi bir yardım veya yevmiye bilgisi bulunmamaktadır. Defterin 2,5 varaklık kısmında sadece tabiiyet senedi paragrafı ve imzalar yer almaktadır. Senedin atında 180 isim vardır; bu isimlerin 61'i mühür kullanmış, 111'i parmak basmış, 5 tanesinde is hem mühür hem parmak izi vardır ve 3 isim imzasız, boş kalmıştır. İncelediğimiz defterler içinde tabiiyet senedindeki imzalar açısından en büyük sayı bu defterde yer almaktadır. Yine mühür kullanımı konusunda da 61 kişinin mühür kullanması ile en büyük sayı bu kayıta yer almıştır.

Nüfus bilgilerine göre; 717 kişinin 372'si kadın, 345'i erkektir. 114 hanenin 13'ünde gulam ve cariyeye bulunmaktadır ve hane sayısının % 11,4'ü oranındadır. Toplam 59 kişi olup, 6'sı cariyeye diğerleri de gulamlar, eşleri ve onların çocuklarıdır. Gulam ve cariyeye sayısı toplam grup nüfusunun % 8.25'ini oluşturur. Nüfusun hanelere dağılımı aşağıda verilmiştir. Hanelerde nüfus sayısı 3 ila 6 kişi arasında yoğunluktadır. Bazı ailelerde dikkat çekici kalabalık görülmektedir. Ancak sadece hane sayısına bakarak Nogayların kalabalık ailelere sahip olduğunu veya çok çocuklu olduklarını söylemek yanlış olur. Zira 18 kişilik hanede; hane reisinin, eşi ve üç çocuğu dışında, hane reisinin erkek kardeşi, eşi, çocukları, kız kardeşlerinin yanı sıra 8 kişi gulam ve ailesinin yer alması kalabalık hanelerdeki nüfusun sebebinin izah etmektedir. İslâmi isimler yoğunluktadır ama Nogay ve Türk isimleri de kullanılmaktadır.

1 nüfuslu 1 hane	2 nüfuslu 4 hane	3 nüfuslu 15 hane	4 nüfuslu 18 hane	5 nüfuslu 19 hane
6 nüfuslu 16 hane	7 nüfuslu 6 hane	8 nüfuslu 7 hane	9 nüfuslu 10 hane	10 nüfuslu 6 hane
11 nüfuslu 3 hane	12 nüfuslu 4 hane	13 nüfuslu 1 hane	14 nüfuslu 2 hane	15 nüfuslu -yok
16 nüfuslu- yok	17 nüfuslu 1 hane	18 nüfuslu 1 hane		

6.A.DVN.147-27 Fon Kodlu Defter

İki ayrı grubun kaydedildiği defter 13 varaktan müteşekkildir. Her iki gurupta Kuşbak kabilesindedir. Ancak bu gurupların nerede iskân edildikleri defterde yer almaz.

1. Grup: İlk grup *Nogay ahalisinden Kuşbak Kabilesi'*den olup, 60 hane 361 nüfustur. Hane reislerinin saç, sakalı, rengi ve boyu verilerek resmedildiği kayıtlardandır. Hanelerin

19. Yüzyıl Nogay Muhacirlerine Ait Nüfus Defterleri

isim listesinin sonunda Rusya'nın tabiiyetinden çıkıp, Osmanlı Devleti'nin tebaası olmayı kabul ettiklerini ifade eden tabiiyet senedi yer alır ve 92 adet imza vardır. 92 imzanın 48 tanesi mühüredir ve geri kalanlar parmak basmıştır. 60 hane var iken 92 imzanın olmasının sebebi, hane reislerinin yanı sıra evli olsun veya olmasın 15 yaşından büyük erkeklerin imzasının alınmış olmasıdır.

Hane nüfusları incelendiğinde, hanelerin çok kalabalık olmadığını görülür. En kalabalık hane 12 nüfusludur. Hanedeki nüfus sayısı 9-12 arası olan haneler bir kaç tane olup toplamda 60 hanenin 8'ini yani %13'ünü oluştururlar. Ortalama haneler 5 ile 8 kişiden oluşmaktadır. 7 hanede toplam 13 nüfus gulam ve cariyeye vardır. Ayrıca bir tane besleme bir tane de hademe kaydı yapılmıştır. Defterde hanelere kaydedilen nüfusun dağılımı aşağıdaki gibidir.

1 nüfuslu hane-yok	2 nüfuslu 4 hane 7 nüfuslu 7 hane	3 nüfuslu 7 hane 8 nüfuslu 7 hane	4 nüfuslu 5 hane 9 nüfuslu 2 hane	5 nüfuslu 10 hane 10 üfuslu 1 hane
6 nüfuslu 12 hane 11 nüfuslu 4 hane	12 nüfuslu 1 hane			

2. Grup: Bu grup için *İşbu yetmiş altı senesi Rebiü'l-evvelinin on altıncı günü tarihiyle Dersaadete bi'l-vürüd Sultan Mehmed civarında bir handa iskân olan Nogay ahalisinden Kuşbak Kabilesi'ninesâmisini mübeyyîn defterdir*, başlığı kullanılmıştır ve 64 hane 412 nüfustur. Hane reislerinin saç, sakalı, rengi ve boyu gibi fiziksel özelliklerinin de resmedildiği kayıtlardandır. Hanelerin isim listesinin sonunda tabiiyet senedi ve 120 adet imza vardır. Bu 120 imzanın 52 tanesi mühüredir ve geri kalanlar parmak basmıştır. 64 haneye 120 imza vardır, hanedeki 15 yaşından büyük erkeklerin imzası alınmıştır. Haneler kalabalık değildir. En kalabalık hane 24 nüfuslu olup 1 tanedir ve bu hanedeki 17 kişi gulamlar eşleri ve onların çocuklarıdır. Hane nüfus sayısı 9-14 arası olan kalabalık diyebileceğimiz haneler 1 ila 3 tane olup toplamda 64 hanenin 11'ini yani %17'sini oluştururlar. Ortalama hane 5 ile 7 kişiden oluşmaktadır. Hanelere kaydedilen nüfusun dağılımı;

1 nüfuslu 1 hane 6 nüfuslu 10 hane 11 nüfuslu 2 hane	2 nüfuslu 1 hane 7 nüfuslu 9 hane 12 nüfuslu 3 hane	3 nüfuslu 9 hane 8 nüfuslu 5 hane 13 nüfuslu hane-yok	4 nüfuslu 8 hane 9 nüfuslu 3 hane 24 nüfuslu 1 hane	5 nüfuslu 9 hane 10 nüfuslu 2 hane
--	---	---	---	---------------------------------------

7.İ.DH.28957 Fon Kodlu Defter

Bu defter, tarafımızdan yayınlanmış olup, Osmanlı Devleti topraklarına hicret eden Nogay muhacirlerine yapılacak yardımların 8 maddede toplanıp, yazılı olduğu 1 varaklık evrak ve 104 hanelik 587 kişinin isimlerinin ve yaşlarının yazılı olduğu 11 varaklık kısımdan oluşur.³⁸

Defterin başlığı "*Nogay muhacirlerinden olub Adana canibinde iskân itmek üzere i'zâm olunacak kisânın defteridir*" şeklinde ifade edilmiştir. Bu grubun 238'i küçük, 349 u büyüktür. Büyük 349 kişinin, 60'ı yani % 10'u 50 yaş ve üzeridir. Hanelerdeki aile büyükleri genelde 60-70'li yaşlarda olup, 77'den yaşlısı yoktur, ancak bu sonucun, zorlu şartlarda yapılan yolculuklardan etkilenmiş olması muhtemeldir. Hane reisleri çoğunlukla orta yaşlılardan oluşmaktadır. 104 haneden 5'inin reisi bayandır, ölen eşlerinin isimleriyle (müteveffa) ya da

³⁸ Defter değerlendirilip yayınlanmıştır, bkz. Derin Paşaoğlu, a.g.m, s.33-59.

JHS
126

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

baba isimleriyle birlikte kaydedilmişlerdir.

104 hane reisinin yaş gruplarına dağılımı aşağıda verilmiştir.

20-25 yaş 8 kişi	36-40 yaş 12 kişi	51-55 yaş 5 kişi	66-70 yaş 4 kişi
26-30 yaş 6 kişi	41-45 yaş 26 kişi	56-60 yaş 11 kişi	71-77 yaş 5 kişi
31-35 yaş 10 kişi	46-50 yaş 12 kişi	61-65 yaş 5 kişi	

Hane nüfuslarını incelendiğinde, hanelerin kalabalık değildir. Hanelere göre nüfusu dağılımı;

1 nüfuslu 8 hane	2 nüfuslu 8 hane	3 nüfuslu 16 hane	4 nüfuslu 10 hane	5 nüfuslu 19 hane
6 nüfuslu 9 hane	7 nüfuslu 6 hane	8 nüfuslu 11 hane	9 nüfuslu 2 hane	10 nüfuslu 1 hane
11 nüfuslu 7 hane	12 nüfuslu 2 hane	13 nüfuslu 3 hane	14 nüfuslu 1 hane	15 nüfuslu hane-yok
16 nüfuslu 1 hane				

Hane sayıları ortalama 3 ve 7 kişi aralığında yoğunlaşmaktadır. Buna göre Nogaylarda çok çocukluluk yoktur ve genellikle çekirdek aile yapısına sahiptirler. Reislerin anne ya da babaları bulunmaktadır, bazı ailelerde kardeşler de vardır ancak bu durumun geniş aile özelliğine sahip olmanın ötesinde birlikte göç etme, bir arada bulunarak birlikte hareket etmelerinden kaynaklanmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kalabalık ailelerde; 16 kişilik hanenin 9'u ve 14 kişilik hanenin 6'sı, 12 kişilik bir hanenin 7'si, 11 kişilik bir hanenin 6'sı köledir, bu da bize hane nüfusları arasındaki dikkat çekici artışı açıklamaktadır. 587 kişinin 69'u köledir. Köleler, grubun % 11.75'ini oluşturmaktadır. 104 hanenin, 21 hanesinde köle olması yaklaşık her beş hanenin birinde köle olduğunu gösterir.

587 kişinin 321'i erkek, 266'sı bayandır. Aile yapısında genel olarak tek eşlilik hâkimdir. İncelenen bu 104 haneden sadece 4 hanede 2 eşliliğe rastlanmıştır. Evlilik yaşı kadınlarda, 13-14'e, erkeklerde 15'e kadar inmektedir. Eşler arası yaş farkı; 45 yaş üzeri erkeklerde, 25'e kadar çıkmaktadır. 40 yaş altındaki erkeklerde, eşleri ile aynı yaşta olanlar, ya da eşler arası yaş farkı 1-2- yaş olanlar var ancak çoğunluk yaş farkı 5 ila 10 yaş arındadır.

İsimleri incelendiğimizde; yaklaşık 350'si İslâmî, 160'ı Nogay, 90'ı Türk kaynaklı olup 8'i diğer dillerden gelmektedir. Nogayların büyük çoğunluğu İslâmî isimleri kullanmaktadırlar. İslâmî olmayan isimleri genellikle gulam ve cariyeler kullanmışlardır. 587 kişiden 84'ünün isminin önünde *hacı* kelimesi vardır. Bu 84 kişinin 27'si aile reisi, 10'u erkek, 9'u kadın, olan 46 kişi 15 yaşından büyüktürler. 14'ü kız ve 23'ü erkek olmak üzere toplam 37'si 15 yaşından küçüktür ve 0 ve 1 yaşta dahî kullanılmıştır. Bu da *hacı* kelimesinin sadece hacıya gidenler için kullanılmayıp, ilk ya da ön isim olarak da kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

İslâmî isme sahip olan 350 kişi arasında belirli isimlerde yoğunlaşma görülmez, çeşitlilik fazladır. Bayanlarda en sık kullanılan Ayşe ve Fatıma isimleridir ve 10-12 kişide rastlanmıştır. Erkeklerde ise Ahmed, Mehmed ve Muhammed isimlerine de aynı sıklıkla rastlanmıştır.

Bu defterde aile reislerinin fiziksel özellikleri kaydedilerek; boy, saç ve sakal, renk tanımlamasıyla, fotoğraflama yoluna gidilmiştir. Sakal ve bıyık tanımlamasında kullanılan ifadeler, kara sakal, aksakal, kır sakal, kumral sakal, az kumral sakal, sarı sakal, köse sakal, kara köse sakal, kumral köse sakal, sarı köse sakal, ter bıyık, sarı bıyıktır.

JHS

127

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

96 hane reisinden yaklaşık 30'u kara sakallı, 23 köse sakallı olup, kara-köse sakallılar grubun yaklaşık üçte birine yakın olduğunu söyleyebiliriz. Ter bıyıklıların 20'li yaşlarda olmaları, aksakallıların 60 yaş üzeri olmaları durumu açıklamaktadır.

Köse sakal: 23 kişi, Az-kır Sakal: 4 kişi, Az-kumral sakal:1 kişi, Kır sakal: 11 kişi,	Sarı sakal: 3 kişi, Az-sarı sakal: 1 kişi, Sarı-kara sakal: 1 kişi,	Kumral:10 kişi, Ter-bıyıklı: 6 kişi (20,21,22,25,28,35yaşlarda) Ak-sakal: 6 kişi (60,62,64,72,77,77yaşlarda)
--	---	--

8.DH.MHC.1/60Fon Kodlu Defter

14 varaktan oluşan defterde herhangi bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Arşiv kayıt bilgisinde yıl H.1287 olarak verilmiştir. Bu düzende hazırlanan mufassal nitelikteki yukarıda verdiğimiz defterlerin tamamı H.1276-77 yıllarına aittir. 1859-62 yılları arasında yaşanan büyük göç dalgasının sonraki uzantısı gibi görünse de toplamda 614 kişilik 2 muhacir grubunu içermesi ve muhacirlerin Dobruca ve Adana'ya iskân edilmek üzere gönderilecek olmaları arşivde tarihlendirme hatası yapılmış olmasını kuvvetle muhtemel kılar. Çünkü Nogayların Türkiye'de iskânları³⁹ konulu çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin iskân politikası ve muhacirlerin toplu iskân etme istekleri doğrultusunda kalabalık gruplara yerleşme ve tarım yapma konusunda yeterli boş arazi arayışı sonunda ilk tespit edilen yer Adana Eyaleti olmuştur. İlk gelen gruplar çoğunlukla oldukça kalabalık gruplar halinde Adana'ya gönderilmişlerdir. Yine 26 nüfusluk küçük gurup Mecidiye Kasabası'nda iskân edilmek istemiştir ki Dobruca son yüzyıldır yaşan göçlerde Kırım Tatarları ve Nogaylar için önemli bir iskân yeridir. Muhacirler hep akrabaları yanında iskân edilmek istemişler ve bu göç dalgasında ilk gelen gruplar Dobruca'da iskân edilmişlerdir. Bu nedenle defterin tarihinin yeniden kontrole ihtiyacı vardır.

Defterde iki grubun kaydı vardır.

1. Grup:İlk grup, 6 hane 27 nüfuslu küçük bir gruptur ve Dobruca'da iskân edilmek istemişlerdir. "Nogay muhacirlerinden olup mecidiye Kasabası dâhilinde iskân eylemek üzere i'zâm olunacak kisânın defteridir, başlığıyla kayıtlı 6 hane 27 nüfustur ancak nüfus 26 olarak verilmiştir. Sagirlerin sayısı 1 kişi eksiktir. Bu eksikliğin bir bebekten kaynaklandığını düşünüyoruz. Kayıtlarda hane reisinin oğulları ve kızları *mahdumu*, *oğlu* ve *kerimesi* şeklinde tanımlanırken 0 yaş bir bebek için *tevellüd iden mahdumu* ifadesi kullanılmıştır. Nüfus bilgilerinin yevmiyeler için kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda henüz doğmuş bebeği kaydedip, yekûn nüfusa eklenmemiş olabileceği gibi, sehven yazılmış da olabilir.

Ancak ikinci grubu incelediğimizde karşımıza büyük bir benzerlik çıkmıştır. 104 haneden oluşan 587 kişilik Adana'ya gönderilen bu grup, yukarıda verdiğimiz **İ.DH.28957** fon kodlu defterdeki gruptur. Arşivdeki defter kayıtlarında bir hata yoktur, zira 2 defter mevcuttur. Defterlerin yazı tarzlarında hanelerin altında verilen isimlerin diziliş düzenleri farklıdır, ancak hane reisi, sıralaması, isimler, yaşlar ve akrabalık ilişkileri birebir aynıdır. **DH.MHC.1/60** fon kodlu defter **İ.DH.28957**fon kodlu defterin nüshasıdır, sadece bir farkla, **DH.MHC.1/60** fon kodlu defteri başına 27 kişilik bir grubun kaydı eklenmiştir.

³⁹ Derin Paşaoğlu, a.g.t., s.340-400.

JHS
128

*History
Studies*

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

9. NFS.d.03478Fon Kodlu Defter

Defter⁴⁰ 14 varaktan oluşur, ilk 3 varakta sayfa numarası verilmemiştir. 4. varaktan itibaren sayfalar Arapça rakamlarla numaralandırılmıştır, 22 sayfadır. Nogayların haneleri nezdinde isimleri, yaşları, akrabalıkları verilerek kayıt edilmesi yönünden incelediğimiz diğer defterlere benzerlik gösterir. Ancak diğerleri Nogay muhacirlerinin Osmanlı topraklarına ulaştığında veya kesin iskân yerleri belirlendikten sonra yola çıkarken hazırlanmış defterler iken bu defter Nogay muhacirlerinin Paşadağı çevresinde iskân edilmesinin ardından hazırlanmıştır. Nüfus ve yevmiye verilerinin yanı sıra Nogayların iskân edilip, toplumsal yaşama katılarak üretici hale gelebilmeleri için gerekli destekleri içermektedir. Öncelikle tarım yapabilmeleri için kendilerine tahsis edilen arazilere ekecekleri her haneye 5 kile hinta tohum ve 15 nüfusa bir çift öküz verilmiştir.

İlk varakta, *Paşadağı'nda iskân itdirilmiş Nogay muhacirlerinin bir kut'a hane ve nüfus defteridir*, başlığı yer alır.

İkinci varakta, *fî 24 safer sene 77 tarihinde Meşro? kapudan sefinesiyle vürûd iden Nogay Peştov Kabilesi ___? tahrir olunan 2 hane 11 nüfus*, notu vardır.

Üçüncü varakta, *fî 24 Safer sene 77 tarihiyle Meşro? kapudan sefinesiyle dersaadete gelmiş olan Nogay Peştov Kabilesinden zikr-i ati kisânın esâmisini mübeyyîn defterdir*, başlığı altında 2 hane 11 nüfusu kaydı ve tabiiyet senedi ve 1 mühür, 2'si parmak izi olmak üzere 3 kişinin imzası yer almaktadır. 5'i kadın 6'sı erkek, 5'i sagir, 6'sı kebirdir. 3. Varağın b yüzünde itibaren varak olarak değil Arapça sayfa numaraları 1'den başlayarak verilmiştir. İlk 19 sayfada 17 grup yer almaktadır. Son üç sayfada ise, yekûn nüfuslar, muhacirlere yapılan yardımlar kapsamında verilen çift ve tohum bedellerine ait hesaplar kayıtlıdır. Gruplar ve nüfus bilgileri defterde *Paşadağı'na henüz vürûd itmiş olan hane ve nüfusların bir kut'a defteridir* genel başlığı altında muhacirlerin takım liderleri nezdindeki başlıklarla kaydedilmiştir. Aynı ayrı kaydedilen grupların başlıkları ve bu başlıklar altında kayıtlı hane ve nüfus bilgileri şöyledir;

1. Grup:Çöpler Pınarı nâm mahalde Ebu Talib biraderi Abdülmelik Hoca takımı, 25 hane 73 nüfus,
2. Grup:Çöpler Pınarı'nda Otar Hoca takımına henüz gelen haneler:11 hane 36 nüfus,
3. Grup:Gökler (Gönüller?) Pınarı'nda Abdülbâri takımından:15 hane 43 nüfus,
4. Grup:Yazıçayırı'nda Beğendiye? Hoca takımına gelen haneler:15 hane 55 nüfus,
5. Grup:Aktaş nâm mahalle henüz gelmiş olan haneler:66 hane 222 nüfus,
6. Grup:Akin'de Lütfullah ve Nureddin takımı:20 hane 74 nüfus,
7. Grup:Akin'de Nureddin Hoca takımına gelmiş olan haneler:11 hane 54 nüfus,
8. Grup:Yazıçayırı'nda Hacı İslâm Hoca takımına ve Azimet Hoca müceddiden gelen haneler:1 hane 6 nüfus,
9. Grup:Yazıçayırı'nda Abdülgaaffar Hoca takımına müceddiden gelen haneler:7 hane 23 nüfus,
10. Grup:Boztay Hoca takımında:5 hane 15 nüfus,
11. Grup:Gökler (Gönüller)Pınarı'nda Cemal Hoca:5 hane 11 nüfus,
12. Grup:Özibek Hoca takımı Şeker Pınarı: 30 hane 117 nüfus,
13. Grup:Kızlar Pınarı'nda Baybora Mehmed Bey takımında:3 hane 14 nüfus,
14. Grup:Yazıçayırı'nda Boztay Hoca yanında Canıbek Hoca:7 hane 18 nüfus,

⁴⁰ Bu defterdeki verilere ilişkin hazırlanan bir bildiri, Jülide Akyüz Orat tarafından sunulmuştur. **Devletlerarası Kırım'dan Göçler Kongresi**, İstanbul 3-4 Mart 2015.

15. Grup: Telek (Selek?) Mehmed Hoca takımı Kızlar?: 56 hane 178 nüfus,

16. Grup: Abdülbâki Hoca takımı: 43 hane 132 nüfus,

17. Grup: Çöpler Pınarı'nda Abdülbâri takımında: 19 hane 49 nüfus.

Yukarıdaki her bir başlığın altında haneleri nezdinde akrabalık bilgileri verilerek nüfus kaydı yapılmış ve yekün nüfus sayılarının yanı sıra verilen öküz varidatı, tohumluk bedeli ve hanelere verilen amele ücretleri hesaplanmıştır. Yapılan hesabın izahatını içeren bir paragraf ve altında takım lideri olan hocanın mührü bulunmaktadır. Son üç sayfada inşa edilen haneler, sıbyan mektepleri, hocaların sohbet için ve misafirler için kullanacağı odalar gibi bina masrafları, verilen tohumlukların ve öküzlerin bedelleri, hocalara verilen görevler ve maaşlara ait bilgiler ve yekün hesaplar yer almaktadır. Defter, iskân edilmiş ve toplumsal yaşama katılmış Nogay muhacirlerine ait defter olup, bu yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

10.Y.PRK.KOM.3/22Fon Kodlu Defter

13 Kasım 1881 Tarihli defter tarafımızdan çalışılıp yayınlanmıştır.⁴¹ Bu Komisyon Maruzatı 7 varaktan müteşekkil bir defter olup, muhacir nüfus bilgileri, iki sayfa üzerine (1b-2a) yerleştirilmiş bir bütün tablo halinde düzenlenmiş ve toplamda 6 varaklık defterdir. Tablonun başlığında *Cennet-mekan Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz Han hazeratının asr-ı saltanatlarında zaman-ı adalet-fermayı hazret-i tacdarîde zîri saye-i cenâh-ı müstercibü'l-felâh saltanat-ı seniyyeye hicret ve dehaletle müstezîl olan muhacirinin icnâsı ile bunlardan iskan olunan ve hal-i müsaferetde bulunanların mikdarını ve keyfiyât-ı sairesini mübeyyin cedveldir* ifadesi yer almasına rağmen muhacirler sadece bu dönem muhacirleri değildir. Toplamda 90672 muhacirin tafsilâtlı iskânını içeren belgede başlığın altında iki alt başlık bulunmaktadır; *Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz Han Zaman-ı Saltanatında Hicret Eden ve Mesele-i Zâilede (93 Harbi) Hicret Edenler* olmak üzere. Kırım Tatarları ile Nogaylar ortak başlık altında ve tek sütunda verilmiştir bu nedenle defterdeki nüfus bilgileri salt Nogaylara ait değildir.

(13 Kasım 1881) Y.PRK.KOM.3/22'ye Göre Muhacirlerin Etnik Dağılımı		
Muhacirler	Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz Han Zaman-ı Saltanatında Hicret Eden	Mesele-i Zâilede (93 Harbi) Hicret Eden
Musevi	-	167
Arnavud-Boşnak	-	987
Batum Muhaciri	-	12.000
Sohum Muhaciri	-	9.640
Tatar-Nogay	1314	5.565
Dağıstan	444	30
Çerkes	6586	5.487
Rumeli Türkü	-	48.452
Toplam	3892 Kadın-4452 Erkek	39.418 Kadın- 42.910 Erkek
	8344	82.328
Genel Toplam	90.672	

Nitekim *Mesele-i Zâilede* Kırım-Kazan ve Çerkezistan'dan gelen muhacir kaydı bulunmamaktadır. Çünkü 93 Harbi sonrası gelen Çerkezler ve Nogaylar, Çerkezistan'dan ve

⁴¹ Derya Derin Paşaoğlu, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", *History Studies*, vol:5/2, Halil İnalçık Armağanı, Samsun Mart 2013, s.356.
Doi Number :http://dx.doi.org/10.9737/historyS_732

JHS
130

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

Kırım'dan değil; Bulgaristan, Romanya ve Rum-ili Şarkî gibi Balkan topraklarından gelmişlerdir. Bu gruplar daha önceki göçlerle Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında iskân edilmiş Nogaylar ve Çerkezler'dir. 1859-62 göç dalgasında Nogaylar-Tatarlar ve Çerkezler ağırlıklı olarak Dobruca'nın⁴² kuzeyinden başlayarak, Varna'ya inip buradan Vidin'e kadar uzanmışlardır. Tulca, Köstence, Hazergrad, Ruscuk, Tırnova, Lofça ve hatta Drama, Gümlüce ve Siroz dâhil Balkan topraklarında uygun bulunan yerlerde iskân edilmişlerdir.⁴³ Ağırlıklı olarak Dobruca'nın güney batısına yerleştirilen Tatarlar için Mecidiye adlı müstakil bir kasaba kurulmuştur.⁴⁴ Dobruca'da, 1878 nüfusuna göre; 71.146 Tatar bulunmaktadır.⁴⁵

11.Y.PRK.KOM.3/24 Fon Kodlu Defter

Defter, 23 Zilhicce 1298 (15 Kasım 1881) tarihli olup toplam 107.742 muhacir kayıtlıdır.⁴⁶ Bu defter yukarıdaki Y.PRK:KOM.3/22 Nolu Defterle benzer niteliktedir. Gerek tarihleri, gerekse içerikleri açısından birbirinin devamı niteliğindedir. Muhacirler, Abdülhamit ve Abdülaziz döneminde hicret edenler ve 93 harbinden sonra hicret edenler olmak üzere iki dönem olarak verilmiştir. Sadece Nogay ve Tatarlar değil, Çerkes, Dağıstan, Batum, Sohum, Arnavut ve Boşnak muhacirleri ve Rumeli Türkleri de kayıtlı olup, Biga, Niğde, Aydın, Canik, Ankara Sancaklarında ve Suriye'de iskân edilmişlerdir. Nogaylar bu defterde de müstakil olmayıp, Kırım Tatarları ile birlikte tek başlık altında ele alınmış ve verilen sayılarda ayırım yapılmamıştır. Bu nedenle defterdeki salt Nogay nüfusu tespit etmek mümkün değildir. Ancak bir fikir vermesi açısından Kırım Tatarı-Nogay nüfusu verilmiştir.

(15 Kasım 1881) Y.PRK.KOM. 3/24'				
		Kadın	Erkek	Toplam
Biga		226	242	468
Aydın	Menteşe	220	284	589
	Urla	23	25	
	Ödemiş	20	17	
Canik		165	161	326
Ankara		1715	1812	3527
Niğde		-	-	-
TOPLAM		2369	2541	4910

Kırım Tatarı-Nogayların geldikleri yer olarak Lofça, Sofya, Filibe, Dobruca gibi 93 harbi ile kaybedilen toprakların isimleri kayıtlıdır. Bu defterde kayıtlı Nogaylar 93 Harbi önce Osmanlı Devleti topraklarına göç edip, Balkan topraklarında iskân edilen ancak tekrar göç etmek zorunda kalan Nogay muhacirleridir.

⁴² Dobruca; Karadeniz'in batı kıyısında Ekrene kasabasından, Tuna Nehri kenarındaki Turtukaya (Totrakan) kasabasına kadar uzanan çizgi ile Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü Sulina (Sünne) kasabasından Ekrene'ye kadar uzanan hat ile Tuna arasında kalan bölgenin adıdır. Dobruca, 1878'de Romanya'ya bırakılan Köstence ve Tulca Sancaklarını içine alan Eski Dobruca ve 1913'te Romanya'ya bırakılan Pazarcık ve Silistre sancaklarını içine alan Yeni Dobruca'dan oluşan 23.262 km²lik bir bölgedir. Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1987, s.27.

⁴³ Derin Paşaoğlu, *a.g.t.*, s.327.

⁴⁴ A.MKT.DV.143-95; A.MKT.UM.357-1.

⁴⁵ Karpat, *a.g.e.*, s.413-414.

⁴⁶ Defter, Berat Yıldız tarafından Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Berat Yıldız, *Emigrations From The Russian Empire To The Ottoman Empire: An Analysis In The Light Of The New Archival Materials*, Bilkent Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

SONUÇ

Rusya'nın Altın Orda bakayasını uluslara uygulamış olduğu kolonizasyon politikası üzerine dinini muhafaza etmek isteyen binlerce Nogay muhaciri Osmanlı Devleti'ne, halifenin himayesine sığınmak üzere yola çıkmıştır. Vatanlarını, değerlerini ve hatta aile fertlerinin bir kısmını geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'nın hemen ardından başlayan bu büyük göç dalgasına hazırlıksız yakalanmıştır. Özellikle ekonomik sorunlar ve nakit sıkıntısı savaş sonrası içinde bulunduğu tabloyu ağırlaştırmıştır. Rusya'nın da istediği söz konusu sıkıntıların yanı sıra Osmanlı Devleti'ni muhacirler karşısında çaresiz bırakmıştır. Osmanlı Devleti her geçen gün artan muhacir sayısı karşısında hızla kurumsallaşmaya gitmiş, muhacirler ve iskân edilmeleri konusunda her türlü işlemi tek elde toplayarak kendi himayesine sığınan insanların mağduriyetini gidererek büyük devlet olma ve temsil ettiği hilafet makamının sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır.

Muhacirlerin her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışan Osmanlı Devleti özellikle navlunların ödenmesinde oldukça hassas davranmıştır. Karadeniz'in kuzey sahillerinde ve Kırım limanlarında aylarca gemi bekleyen veya navlunlarını ödeyemeyen muhacirlerin alınması için gemiler göndermiş, navlunlarını ödemiştir. Osmanlı topraklarına geldikleri günden itibaren iskân edilinceye değin yevmiye vermiştir. Osmanlı topraklarına ulaşanların daimi iskân yerlerine ulaşmalarını sağlamıştır. Daimi iskânları gerçekleştiren hanelerin ziraata alıştırılmalarını salık vermiştir. Bu amaçla muhacirlerin ekip-biçebileceği arazi tahsisi yapmıştır. Ekim için gerekli tohumluk hınta, ekim yapmak için kullanacağı ziraat aletleri ve çift öküz vermiştir. Muhacirlere ev inşa edilmiş, ortak kullanıma tahsis edilen, hocalarının sohbet yaptığı ve misafirlerin ağırlandığı bir köy evi, sıbyan mektebi ve mescid gibi binaları inşa ederek muhacirlerin iskânını hızlandırmıştır. Muhacirlerin gerek topluma uyum sağlamları gerekse Osmanlı tebaası olma aidiyetlerinin geliştirilmesi amacıyla muhacirlerin hocalarına resmi görevler vererek maaş bağlamıştır.

Osmanlı Devleti yapılan bütün işlemleri kayıt altına almıştır. Nogayların en kalabalık göçünün yaşandığı 1859–1862 yılları arasına ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden derlenebilen belgeler bugün bu süreci ayrıntılı inceleme imkânı sunmaktadır. Söz konusu süreç, Osmanlı Devleti, Osmanlı halkı ve Nogay muhacirleri olmak üzere üç açıdan değerlendirilmeyi gerekli kılmaktadır. Çoğunluğu iç yazışmalar olmak üzere Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilâtı ile yaptığı yazışma belgeleri sürecin Osmanlı Devleti'ne etkisini ve Osmanlı Devleti'nin rolünü izah etmektedir. Yine bu belgeler ve gazeteler Osmanlı halkının muhacirlere nasıl sahip çıkıp muhacir-ensar kardeşliğini bir kez daha canlandırdıklarını gösterir örneklerle doludur. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken son husus ise belgelerin muhacirler açısından değerlendirilmesidir.

Muhacirler açısından hacimli bilgiler içeren belgeler nüfus kayıtlarının yapıldığı defterlerdir. Osmanlı Devleti gerek muhacirlere verilecek yevmiyeleri düzenlemek gerekse iskân sırasında çıkabilecek karışıklıklara mahal vermemek ve süreci iyi yönetebilmek adına muhacirleri tek tek kayıt altına almıştır. Gruplar ya kabile isimleri altında ya da kabile reisleri veya grubun başındaki hocaların ismi altında kayıt edilmişlerdir ve kayıtlarda haneler esas alınmıştır. Hane içi akrabalık ilişkileri ifade edilerek isimler ve yaşlar kaydedilmiştir. Bu kayıtlar günümüzdeki aile bireylerinin yer aldığı *tafsilathü nüfus kayıt örneği* belgesiyle benzerlik gösterir. Nogay muhacirlerinin arzuhallere yansıyan talepleri arasında sıklıkla kullanılan ifade akrabalarının yanında iskân etmek istemleridir. Osmanlı Devleti'nin tutmuş olduğu bu kayıtlardan muhacirlerin akrabalarının, ayrılarak gelmek zorunda kalan aile fertlerinin ve kaybolan gulamlarının hatta alacak-verecek davaları devam eden, davalılarının yerlerinin tespit edildiği görülmektedir.

JHS
132

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

Defterlerde, iskân edildikleri yerler, verilen yevmiyeler ve yardımlar yer almıştır. Defterlerin bazıları muhacirlerin Karadeniz'in kuzeyinden geldikleri bölgeleri, köyleri ve hangi yoldan Osmanlı topraklarına ulaştıklarına dair bilgileri de içermektedir. Bu bilgiler bugün kaybolmaya yüz tutmuş mezar taşlarının üzerindeki tamgalardan yola çıkarak kabilelerini tespit etmeye çalışan, Türkiye yaşayan Nogay muhacirlerin torunlarının tarihi ve kültürel hafızalarının oluşumuna katkı sağlayacaktır ve geride bırakılan akrabalarla bağ kurulabilmek için birer ışık olacaktır. Öte yandan defterlerde kayıtlı Tatarca isimler bugün kaybolma tehlikesi altındaki diller arasında sayılan Nogay Tatarcası açısından değerlendirilecek kıymetli verilerdir.

Kayıtların hane bazında tutulması, Nogaylarda aile müessesesine bakış açısından ehemmiyetlidir. Yalnız kalan aile büyüklerinin hane içindeki varlığı Türk aile kültürünün örneğini teşkil etmektedir. Öte yandan tek eşlilik konusundaki ısrarcı duruşları dikkat çekicidir. Zira Cengiz ananesine göre erkekler istediği kadar eş alabilirken, İslâm ananesinde dört eşe verilen izne rağmen tek eşlilikle Türk kültürünün hassasiyetle muhafaza edildiği görülmüştür.

Defterlerin bir kısmında Nogayların, boy, saç-sakal rengi gibi fiziksel özellikleri verilmiştir. Kültür kavramında insan bedeni ve ruhi yapısı ayrı ayrı ele alınmış ve fiziki antropoloji, ırk konusunu işlemiştir. İnsan beden yapısının kültür yaratma ve kültür değerlerini benimsemeye etkin rol oynadığı düşüncesi yerini milli kültür unsurlarına (dil, din, gelenek, davranış vb.) ve bu unsurların gelecek nesillere aktarılmasına bırakmıştır. De Lapouge ve D. Ammon gibi sosyologların, yaptıkları çalışmalar bazı soy özelliklerinin babadan evlada geçtiği ve soylar arası karışımlarla toplulukların karakter değişikliğine uğradığı sonucuna ulaşmışlardır. Nogaylar üzerine yapılacak sosyo-kültürel çalışmalarda defterlerdeki veriler kıyas yapma imkânı sunacak nitelikte olup sosyolojik çıkarımlara yol gösterici olacaktır.

JHS
133

*History
Studies*

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

Kaynakça

Arşiv Belgeleri:

BOA.A.MKT.MHM.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Evrakı;

A.MKT.MHM.219-55,A.MKT.MHM.195-21,A.MKT.MHM.222-40,A.MKT.MHM.222-57,A.MKT.MHM.222-72,A.MKT.MHM.232-20,A.MKT.MHM.761-2,A.MKT.MHM.194-83,A.MKT.MHM.209-45,A.MKT.MHM.206-44,A.MKT.MHM.189-100,A.MKT.MHM.231-43.

BOA.A.MKT.NZD.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Mektubî Kalemi, Nezaret ve Devâir Evrakı

A.MKT.NZD.327-18,A.MKT.NZD.352-56,A.MKT.NZD.323-50,A.MKT.NZD.323-55,A.MKT.NZD.325-29,A.MKT.NZD.325-68,A.MKT.NZD.324-8,A.MKT.NZD.324-29,A.MKT.NZD.323-36,A.MKT.NZD.325-69,A.MKT.NZD.326-24,A.MKT.NZD.327-10,A.MKT.NZD.327-18,A.MKT.NZD.327-80,A.MKT.NZD.327-85,A.MKT.NZD.327-92,A.MKT.NZD.336-67,A.MKT.NZD.336-24,A.MKT.NZD.329-53,A.MKT.NZD.328-79,A.MKT.NZD.328-70,A.MKT.NZD.328-44,A.MKT.NZD.328-33,A.MKT.NZD.328-29,A.MKT.NZD.328-27,A.MKT.NZD.336-32,A.MKT.NZD.335-61,A.MKT.NZD.335-94,A.MKT.NZD.419-74,A.MKT.NZD.298-105,A.MKT.NZD.323-26,A.MKT.NZD.356-70,A.MKT.NZD.419-74,A.MKT.NZD.352-56,A.MKT.NZD.300-79;A.MKT.NZD.300-88.

BOA.A.MKT.UM.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Mektubî Kalemi, Umum Vilayet Evrakı

A.MKT.UM.451-9;A.MKT.UM.423-31,A.MKT.UM.365-59,A.MKT.UM.365-78,A.MKT.UM.393-25,A.MKT.UM.389-70,A.MKT.UM.471-12,A.MKT.UM.395-58,A.MKT.UM.395-58,A.MKT.UM.422-46,A.MKT.UM.451-41,A.MKT.DV.190-86.A.MKT.UM.377-6,A.MKT.UM.377-6,A.MKT.UM.399-6;A.MKT.UM.294-22,A.MKT.UM.400-37,A.MKT.UM.463-67,A.MKT.UM.497-31, A.MKT.UM.357-1.

BOA.A.DVN.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Divan (Beylikçi) Kalemi Belgeleri

A.DVN.156-31,A.MKT.DV.152-77,A.DVN.147-27,A.DVN.147-27,A.MKT.DV.143-95.

BOA.DH.MHC. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Muhacir Evrakı

DH.MHC.1/60.

BOA.İ.DH.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Dahiliye

İ.DH.28957,İ.DH.438-28917,İ.DH.448-29616,İ.DH.28847.

BOA.İ.HR.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Hariciye

İ.HR.173-9438,İ.HR.94-23.

BOA.MAD.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler

MAD.23106,MAD.23107,MAD.23108,MAD.23111.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T. C . Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Yayın Nu: 108, İstanbul 2010.

Eserler:

DERİN PAŞAOĞLU Derya, *Nogaylar, Nogay Göçleri ve Nogayların Türkiye’de İskânları*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Dr. Tezi, Ankara 2009.

_____, “28957 No’lu İrade-İ Dâhiliye’ye Göre Nogay Muhacirleri Üzerine Değerlendirme”, *Kültür Evreni*, Yıl. 3, s.10, Bahar 2011, s.33–59.

_____, “Muhacir Komisyonu Maruzatı’na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı”, *History Studies*, vol:5/2, Halil İnalçık Armağanı, Samsun Mart 2013, s.347 - 386. [Doi Number :http://dx.doi.org/10.9737/historyS_732](http://dx.doi.org/10.9737/historyS_732)

EREN Ahmet Cevat, *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Deri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*, İstanbul 1966.

KARPAT Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1814)*, çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

ÖGEL Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, cilt:5, Ankara 2000.

SAYDAM Abdullah, “Kırım Ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)”, *Osmanlı*, cilt: 4, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.677- 685.

Seyyid Lokman Çelebi bin Hüseyinî El-Urmevî El-‘Aşuri, *Kıyâfetü’l-İnsiyeye fi Şemâili’l-Osmâniyye*, Ankara 1987.

JHS

134

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

TURAN Ahmet Nezihi, “Bahçe Saray Köleleri (17.-18. Yüzyıllar)”, *Bilig*, sayı: 48, Kış 2009, s.241–254.

ÜLKÜSAL Müstecip, *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1987.

VALLOİS Henri, *İnsan Irkları*, çev. Seniha Tunakan, Ankara 1975.

YILDIZ Berat, *Emigrations From The Russian Empire to The Ottoman Empire: An Analysis In The Light Of The New Archival Materials*, Bilkent Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

JHS

135

**History
Studies**

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Şerbo

Rastoder

March

2016